

TÜRKİYE'NİN ORTA DOĞU'DA DIŞ TİCARETİNİ GELİŞTİRMEYE YÖNELİK ÇABALARI; TEL AVİV, ŞAM, KAHİRE SERGİ VE PANAYIRLARINA KATILIMI (1932-1936)

TURKEY'S EFFORTS FOR DEVELOPING FOREIGN TRADE IN THE MIDDLE EAST: ITS PARTICIPATION IN TEL AVIV, DAMASCUS, AND EGYPT FAIRS AND EXHIBITIONS (1932- 1936)

Feyza KURNAZ ŞAHİN *

Öz

1929 sonlarında etkisini gösteren ve tüm dünyada hissedilen Dünya Ekonomik Buhranı Türkiye'yi de etkilemiştir. Türkiye ekonomik buhrandan şuurulu bir şekilde çıkmak için yeni iktisadi politikalar üretmiştir. Ülkenin içinde bulunduğu koşullar ve buhranın etkisiyle Türkiye'de iktisadi devletçilik dönemi başlamıştır. Bu kapsamda dış ticareti geliştirmek için gümrük tarife sistemi yeniden düzenlemiş, ihracatı artırmak için kliring (takas) sistemine dahil olunmuş, İktisat Vekâletinin teşkilat yapısı değiştirilerek dış ticareti şekillendiren yeni bir örgütlenmeye gidilmiştir.

1929 Dünya Ekonomik Buhranı'nın ardından uluslararası alanda gıda maddelerinin fiyatlarında ciddi düşüşler yaşanmıştır. Türkiye ihracatının büyük bir bölümünü ise gıda maddeleri oluşturmaktadır. Bu nedenle Türkiye ihracat ve ithalat dengesini sağlayabilmek için daha fazla gıda maddesi satmak durumunda kalmıştır. Türkiye, ürettiği malların dış piyasalarda sürümünü artırmak, pazar bulmak, ihracatı geliştirmek için iktisadi propaganda faaliyetlerine girişmiş, hem Avrupa hem de Orta Doğu pazarlarına açılmayı planlamıştır. İhraç mallarını dünya piyasalarına tanıtmak için dünya fuarlarına katılan Türkiye, sergi alanlarında oluşturduğu Türk pavilyonuyla bütün dünya ülkelerine gelişmiş ziraat ve sanayi ürünlerini teşhir etme imkânı bulmuştur. Türkiye'nin Orta Doğu'daki fuarlara katılımı Türkiye ile Orta Doğu ülkeleri arasında ekonomik ilişkilerin yeni boyutlarını oluşturmuştur.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'nin 1929 Dünya Ekonomik Buhranı sonucunda durgunlaşan dış ticaretini canlandırmak amacıyla uluslararası alanda Orta Doğu'da düzenlenen sergi ve panayır gibi organizasyonlara katılımını ve faaliyetlerini değerlendirmektir. Çalışmanın temel kaynaklarını Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi belgeleri ve dönemin süreli yayınları oluşturmuştur.

Anahtar Kelimeler

1929 Dünya Ekonomik Buhranı, Dış Ticaret, Tel Aviv, Şam, Kahire, Sergi

* Doç. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bölüm Başkanlığı, fsahin@aku.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0002-4858-1639>

Abstract

The World Economic Crisis that showed its effect at the end of 1929 and was felt all over the World also affected Turkey. Turkey produced new financial policies in order to overcome this economic crisis in a conscious way. The economic statism period started in Turkey with the effect of the conditions and the crisis that the country in. In this scope, in order to develop foreign trade, the custom tariff system was regulated again, it was realized to involve in clearing (exchange) system to improve export, and a new organisation forming the foreign trade was established by changing the organisational structure of the Ministry of Economy.

The prices of food products decreased significantly following the 1929 World Economic Crisis in the international area. Food products constituted a large proportion of Turkey's exports. For this reason, Turkey had to sell much more food products to be able to form a balance between exports and imports. Turkey started economic propaganda activities in order to increase the release of goods it produced in the foreign markets, to find a ready market, and to expand export and planned to get into both European and Middle Eastern markets. Turkey that attended the World fairs for the purpose of introducing its export goods into the world's markets had the chance to exhibit its developed agricultural and industrial products to the whole world countries with its Turkish pavilion that it organised in the exhibition areas. That Turkey attended fairs in the Middle East led to new dimensions of the economic relations between Turkey and Middle Eastern countries.

The purpose of the study was to investigate the activities and participation of Turkey in organisations including exhibitions and fairs organised internationally in the Middle East in order to boost the foreign trade of Turkey that slowed down as a result of the 1929 World Economic Crisis. The main sources of the study were the Republic Archive of the Presidency and periodicals of that period.

•

Keywords

1929 World Economic Crisis, Foreign Trade, Tel Aviv, Damascus, Cairo

GİRİŞ

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren Türkiye'nin temel politikası; ülkenin tam bağımsızlığını sağlamak, sosyal ve siyasal yaşama etki eden inkılapları tamamlamak ve Türkiye'nin istikrar ve emniyetini tesis etmek olmuştur ("Ekonomide Kemalist Rejim", 1937, s. 1). Gazi Mustafa Kemal Atatürk kurduğu yeni Türkiye Cumhuriyeti devletinin iktisadi politikalarını belirlerken iktisadi bağımsızlık ilkesini ön planda tutmuştur. Nitekim Mustafa Kemal Paşa 1 Mart 1922'de TBMM'nin üçüncü toplanma yılını açarken yaptığı konuşmasında şunları ifade etmiştir; "*Bugünkü mücahatamızın gayesi istiklal-i tamdır. İstiklâliyetin tamamıyesi ise ancak istiklâl-i mâlî ile mümkündür. Bir devletin maliyesi istiklâlden mahrum olunca, o devletin bütün şubat-ı hayatiyesinde istiklâl meflûçtur. Çünkü her uzo-u devlet ancak kuvve-i maliye ile yaşar...*". 17 Şubat-4 Mart 1923 tarihleri arasında yapılan İzmir İktisat Kongresindeki konuşmasında ise "*hakimiyet-i milliye, hakimiyet-i iktisadiye ile tarsim edilmelidir*" direktifini vererek Türk devletinin izleyeceği ekonomik politikayı belirlemiştir (Töre, 1982, s. 46-47).

Bu noktada Türkiye kendi kendine yetme politikası izlemiştir. Ziraatin en yüksek noktaya ulaştırılması, asgari düzeyde sanayi teşkilatının oluşturulması Türkiye'nin takip ettiği başlıca ekonomik çizgi olmuştur. Çünkü asgari düzeyde de olsa bir endüstrileşme çabası modern devletin medeni bir zorunluluğu olarak görülmüştür. İç ve dış pazarlar hususunda ise yeni bir çizgi takip edilmiş, halkın hayat seviyesinin yükseltilmesi ve aynı zamanda satın alma gücünün artırılması sağlanmaya çalışılmıştır. Tarımda yüksek noktaya ulaşmak ve sanayide asgari düzeyde teşkilat oluşturmak prensibine göre dış pazarlara da ihtiyaç duyulmuştur. Keza üretimden mümkün olduğu kadar çok kısmını ihraç etme gereği ortaya çıkmıştır. İhraç keyfiyeti ithalatı da zorunlu hale getirmiştir. Üretilen malların piyasalarda sürümünü artırmak için ürünleri tanıtacak piyasaların oluşturulması ve bunun için de propaganda yapılmasının gerekliliği ortaya çıkmıştır (Yunus Nadi, 1936, s. 1, 3).

1929'a gelindiğinde iktisadi politikalarda bazı rota değişiklikleri gerçekleşmiştir. Bunda 1929 Dünya Ekonomik Buhranı'nın büyük etkisi vardır. Nitekim 1932'de İktisat Vekili olarak atanan Celal Bayar, 31 Ocak 1934'te Ege bölgesi gezisi sırasında Akhisarlılara iktisadi buhran hakkında şunları söylemiştir; "*Buhran, iktisadi hayatta bir devirden diğerine intikal etmektedir. Bu değişimin elbette ıstırapı vardır. Bu değişime ayak uydurabilenlerin ıstırapı kalmaz. Buhranın maddi şekline şuurla mukabele edilerek galebe edilebilir...*" (Celal Bayar'ın, 1999, s. 72). Celal Bayar'ın konuşmasında yer alan buhranın maddi sonuçlarının şuurla aşılabilmesi için bir dizi önlem alınmaya başlanmıştır.

Türkiye'nin dış ticareti geliştirme çabası ve bununla ilgili politika üretmesi 1929 yılında ağırlık kazanmıştır (Kuruç, 1988, s. xxxi). Çünkü 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Barış Antlaşması'nın çeşitli hükümler başlığı altında imzaladığı ticaret sözleşmesinin birinci maddesinde "*işbu sözleşmenin yürürlüğe girmesiyle, Öteki Bağitli devletlerin ülkelerinde çıkan ve bu ülkelerden gelen doğal ürünlerin ya da işlenmiş malların Türkiye'ye sokulmalarında uygulanabilecek tarifeler, 1 Eylül 1916 tarihinde yürürlüğe konulan ve eşyanın ağırlığını göz önünde tutan Osmanlı nesnel tarifesinde gösterilen tarifeler olacaktır*" esası yer almıştır. Ticaret sözleşmesinin 18. maddesinde ise sözleşmenin beş yıl süreyle geçerli olacağı ifade edilmişti (Meray, 2001, s. 73, 80). Lozan'da yapılan beş yıllık ticaret sözleşmesiyle Türkiye 1929 yılına kadar yeni bir gümrük tarifesi yürürlüğe koyamamıştır (Tekeli & İlkin, 1977, s. 88). Ancak 1929 yılında, ticaret sözleşmesinde yer alan gümrük tarifesi uygulamasının sona ermesiyle Türkiye'nin eli

rahatlamıştır. Bu cümleden olarak hükümet, 1 Temmuz 1929'da¹ 1499 sayılı “Gümrük Tarifesi Kanunu” nu çıkarmıştır. Türkiye artık gümrük tarifelerini kendisi saptayacak duruma gelmiştir (“Gümrük Tarifesi Kanunu”, 1929, s. 7753-7761).

1929 Dünya Ekonomik Buhranı'ndan sonra buhranın aşılması için ekonomi politikasında bazı değişimler yaşanmıştır. İktisadi devletçilik bu dönemin genel politikası haline gelmiştir. Kemalist rejimin ekonomi politikasının esasını mülkiyet hakkı, kişisel mesai, çalışma kıymeti teşkil ederken özel sermayenin o dönem için yetmediği veya gidemediği işlerde halkın menfaatini korumak ve sermayenin çeşitlenip büyümesini kolaylaştırmak için devlete de görevler verilmiştir. Bu meyanda Türk milletinin genel menfaatini korumak, Türkiye'nin ekonomik kabiliyet ve imkânlarını artırmak, uyumlu bir milli ekonomi politikasının Türk vatanında doğup serpilmesini sağlamak için iktisadi devletçilik temel prensip olarak benimsenmiştir (“Ekonomide Kemalist Rejim”, 1937, s. 1).

İktisadi devletçiliği zorunlu kılan şartlar Cumhuriyet Türkiye'sinde zaten mevcut idi. Zira Cumhuriyet kurulduğu sırada ekonomi büyük ölçüde tarıma dayalı idi. Bu dönemde özel sermaye birikimi ise istenilen düzeyde değildi. Bütün bu handikapların yanında kapitalist işletmeler için gerekli olan bilgi ve tecrübe de yeterli düzeye ulaşmamıştı. Ülkeyi kalkındırmak, imar etmek için devletçi bir iktisadi politika şart olmuştu. Devlet, ekonomik kalkınmayı hızlandırmak için altyapı yatırımları yanında bankacılık, ulaştırma, sanayi, madencilik alanlarında yatırımlar yaptı (Zarakolu, 1981, s. 24-25; Gözcü, 2008, s. 278).

Öte yandan 1929-1930 yıllarında uluslararası alanda dış ticarete de korumacılık anlayışı benimsenmişti. Daha çok mal satabilmek için bütün devletler kliring sistemlerini tercih etmeye başlamışlardı. Malların takas edilerek alınıp satılması anlamına gelen kliring sistemi döviz sorunu olmaksızın dış ticareti dengede tutacak bir yöntem olarak benimsenmiştir. Türkiye de kliring sistemi içine dahil olarak iç ve dış ticareti dengeleme yolunu tercih etmiştir (Kuruç, 1988, s. ixl). Bu gelişmeler ışığında Türkiye dış ticareti geliştirmek için yasal çerçeveleri tespit etmiş, dış ticarete bağımsız politikalar sergilemek için gümrük tarifelerini düzenleyen ve bazı mallara kontenjan getiren kanunları yürürlüğe koymuştur. Ayrıca hükümete geçici anlaşmalar yapabileceği yetkisi verilmiştir. Türkiye kliring anlaşmaları ile de dış ticarete ithalat ve ihracatını artırma çabası içine girmiştir (Ali Rıza Seyfi, 1934, s. 17-21; Tekeli & Selim, 2014, C. 3, s. 196; Kurnaz Şahin, 2018, s. 146-147).

Celal Bayar, İktisat Vekili olarak göreve başladığında ihracat ve ithalat rejiminin düzenlenmesini sağlamıştır. Türkiye'den mal alan ve mal satan ülkeler sınıflandırılarak mal ithalatı için kontenjan listeleri hazırlanmıştır. İthalat ve ihracat politikası karşılıklılık esasına dayandırılmıştır. Bayar, Dünya İktisadi Buhranı'na çözüm bulmak için yapılan uluslararası konferanslara katılmış, çeşitli ülkelerle ticaret ve kliring anlaşmaları imzalamıştır (Özgen, 2007, s. 55-63; Geçgel, 2015, s. 11-14).

Keza iktisadi alanda gelişmenin en önemli unsurlarından olan iktisadi propagandanın güçlendirilmesi için İktisat Vekâletinin teşkilat yapısı değiştirilerek 1934 yılında dış ticaretten sorumlu Türkofis oluşturulmuş, bunun bünyesinde propaganda ve neşriyat şubesi faaliyete geçirilmiştir. Bu şube dış ticaret ve turizmi geliştirmek için propaganda ve neşriyat faaliyetlerini yerine getirmiştir (“İktisat Vekâleti Teşkilât”, 1934, s. 3866-3869; Kurnaz Şahin, 2018, s. 146-147; Evcin, 2014, s. 68). İktisadi propagandanın en önemli ayağını oluşturan sergi ve panayrlara iştirak edilerek;

- 1-Eşya ve mal imalinin gösterilmesi,
- 2-Sanat ve teknik alanlarda yaşanan gelişmelerin gösterilmesi,
- 3-Arz ve talep arasında yapılan işlemlerin devrinin kısaltılması,

¹ Tekeli ve İlk eserlerinde (2014, C. 2, s. 209) kanunu 1 Haziran 1929 olarak vermişlerdir.

4-Alım ve satımın gerçekleştirilmesi gibi kazanımlar elde edilmeye çalışılmıştır (Muhlis Ethem, 1931, s. 8).

İktisat Vekâleti dış ticaret alanında bilgi birikimini sağlamak amacıyla 1935 yılında bu doğrultuda genel bir çalışma yapmış, Türkiye'nin dış ticareti ile dünya ticaretinin gelişimini gösteren bir rapor hazırlamıştır. 1880 ile 1934 yılları arasındaki dönemi ele alan bu çalışmada Türkiye'nin ekonomik verileri değerlendirilmiştir. Bu meyanda Dünya Ekonomik Buhranı'nın dünya ticaretine olduğu gibi Türkiye'nin dış ticaretine de ağır tesirler yaptığı görülmüştür (BCA, 490.01.0.0/1457.46.1, 1 Mart 1936; "Dış Ticaret Durumu", 1936, s. 6-7). Çünkü Türkiye'nin uluslararası ticarete ihracatını geleneksel tarım ürünleri oluşturmuştur. Buna mukabil gazyağı, kaput bezi, şeker gibi tüketim maddeleri ile makine ve alet gibi sanayi ürünlerini ithal etmiştir. Buhran sırasında tarım ürünlerinin fiyatlarının düşmesi ve buna karşılık sanayi ürünleri fiyatlarında yaşanan direnç dış ticaretin Türkiye aleyhine dönmesine sebep olmuştur. Türk hükümeti dış ticareti dengelemek için ihracatı artırmak ve ithalatı azaltmak zorunda kalmıştır. Bunun için devalüasyon yapmayı tercih etmemiştir. Türk lirasının değerini korumak için dış ödemelerde denge sağlamayı planlamıştır. Bu kapsamda döviz kontrolüne giderek ithalattan alınan gümrük resimlerini yükseltmiştir. Bunun yanında kontenjan ve kliring uygulamalarına devam edilmiştir. Türkiye kalkınmasını sağlamak için ihracat ve ithalatını artırmak zorunda kalmış ve kliring sistemiyle bunu dengelemeyi başarmıştır (Zarakolu, 1982, s. 89-94).

Türkiye 1929-1930'da binde 2,75 olan dünya ticaretindeki payını 1935 senesinde binde 3,7'ye yükseltebilmiştir ("Dış Ticaret Durumu", 1936, s. 10). Bu yükselmeyi küçümsemek gerekir. Zira bu artış dünya piyasaları fiyat şartlarının Türkiye için tamamen olumsuz olmasına ve Türkiye'nin ihracat maddeleri fiyatlarının ithal ettiği maddelerin fiyatlarından daha düşük olmasına rağmen gerçekleşebilmiştir (BCA, 490.01.0.0/1457.46.1, 1 Mart 1936; "Dış Ticaret Durumu", s. 6-7). Dünya Ekonomik Buhranı'nın Türkiye'nin ihracatı üzerinde sebep olduğu gerileme 1933, 1934 ve 1935 yıllarında derinden hissedilmiştir. 1934'te ise ihracattaki gerileme en derin noktaya ulaşmıştır. Anılan yıl içinde ihracat 92.149 bin TL iken ithalat 86.790 bin TL olmuştur. İhracat, 1934 yılında dünya ekonomik krizinden önceki yıllara ait ihracat kıymetinin yaklaşık yarısını bulabilmiştir ki bu da büyük bir çabayla elde edilmiştir. Örneğin 1928 yılında ihracat 173.532 bin TL iken 1934'te 92.149 bin TL'ye düşmüştür. 1928 yılında Türkiye'nin ithalatı ise 223.532 bin TL olarak tespit edilmiştir. 1936 yılından itibaren ihracat kısmen artmaya başlamıştır (Zarakolu, 1982, s. 94).

Bu gelişmeler doğrultusunda ödeme dengesini düzeltmek ve Türkiye'nin dış ticaretini eşit tutmak gerekli görülmüştür. Dış ticaret anlaşmalarında "malımızı alanın malını almak" prensibi benimsenmiştir. Bu prensip doğrultusunda Türkiye'nin dış ticaret politikası üç ana noktada şekillenmiştir. Bunlar;

- 1- Devletlerle karşılıklı kolaylık esaslarına dayalı uzlaşmalar gerçekleştirmek,
- 2- "En ziyade müsaadeye mazhar millet" statüsünü kabul etmemek,
- 3- Türkiye'nin ödemelerini sağlamak ve serbest döviz ihtiyacını temin etmektir.

Bu noktada Türkiye ihracat açısından sıkıntılı bir süreç yaşamıştır. Çünkü yukarıda da ifade edildiği gibi Türkiye'nin ihracatının büyük bir kısmını gıda maddeleri oluştururken ithalatının büyük bir kısmını da mamul maddeler oluşturmuştur. 1929 Dünya Ekonomik Buhranı'ndan sonra gıda maddeleri fiyatları oldukça düştüğü için Türkiye ithalat ve ihracatını dengelemek için daha fazla oranda mal satmak durumunda kalmıştır. Bu esaslar Türkiye'yi kliring anlaşması sistemine sokmuştur. Karşılıklı mal takası olarak ifade edilen bu sistem sayesinde Türkiye ithalat ve ihracatını kliring anlaşması imzaladığı devletlerle yapmıştır ("Ekonomide Kemalist Rejim", 1937, s. 2; Tefik Süleyman, 1935, s. 8-11; Semiz & Akandere,

2001, s. 302-304).

Celal Bayar'ın uyguladığı bu dönem politikaları çerçevesinde buhranın atlattılması için şuurulu hareket edilmiş ve bundan sonra Türkiye'nin dünya ekonomisinde nasıl yer alacağına dair prensipler belirlenmiştir. Ekonomik alanda kalkınmayı sağlamak için üretilen politikalar uluslararası alanda tanıtılmaya çalışılmıştır. Nitekim 1937 yılı başlarında The Financial Times gazetesinin Türkiye için çıkardığı özel nüshada İktisat Vekili Celal Bayar tarafından kaleme alınan bir makalede ekonomide Kemalist rejim ayrıntılı olarak tarif edilmiştir. Söz konusu makalede Türkiye'nin ekonomi politikasının temeli şu şekilde açıklanmıştır: *"Türkiye'yi en az zaman içinde, en rasyonel yollardan giderek, ekonomi bakımından da dünyanın hiç değilse en ileri memleketi seviyesine yükseltmektir"* (*"Ekonomide Kemalist Rejim"*, 1937, s. 1).

Türkiye, ifade edilen bu dış ticaret politikaları çerçevesinde serbest döviz sağlamak, ürettiği malların dış pazarlarda sürümünü artırmak için iktisadi propaganda faaliyetlerini yoğunlaştırmıştır. Bu kapsamda Avrupa'da ve Orta Doğu'da pazar bulmak için uluslararası sergi, fuar ve panayirlara özellikle 1932 yılından itibaren iştirak etmeye başlamıştır. İktisat Vekili Celal Bayar'ın da teşvikiyle Türk mallarının uluslararası alanda şöhretini artırmak, sürümünü hızlandırmak için uluslararası sergi ve panayirlara iştirak edilerek bu alanda ilerleme sağlanmıştır (*"İktisat Vekilimizin Güzel"*, 1936, s. 1).

Bu çerçevede çalışmanın amacı, Türkiye'nin 1929 Dünya Ekonomik Buhranı sonucunda durgunlaşan dış ticaretini canlandırmak amacıyla uluslararası alanda Orta Doğu'da düzenlenen sergi ve panayır gibi organizasyonlara katılımını ve faaliyetlerini değerlendirmektir.

Türkiye'nin Çeşitli Uluslararası Sergi ve Panayirlara Katılımı

Türkiye, Cumhuriyetin ilanından itibaren çeşitli ülkeler tarafından sergi, fuar ve panayirlara davet edilmiştir. Mesela İtalyan hükümeti, Milan şehrinde 12 Haziran 1924'te açılacak olan *"Beynelmilel Numune Panayırına"* Türkiye'yi davet etmiştir. Ancak hükümet, sergiye resmi olarak katılmanın mümkün olmadığını İtalyan hükümetine bildirmiştir (BOA, HR.İM, 96/23, 30 Ocak 1924, 1-1). Aynı yıl Fransız hükümeti Türkiye'yi Paris'te açılacak olan *"Tezyinat ve Sanayi-i Cedide Beynelmilel Sergisi"*ne davet etmiştir (BOA, HR. İM, 95/50, 01-03, 21 Ocak 1924). Türkiye ilk başlarda bu sergilere mesafeli yaklaşmış, diplomatik yollarla sergiye katılmayacağını bildirmiştir. Bazı sergilere tam teşekküllü katılmasa da ticari temsilciler göndermiştir. Örneğin 15 Mayıs 1925 tarihinde Prag'da açılacak *"Beynelmilel Ziraat Meşhurları Sergisi"*ne Türkiye'yi temsilen Ziraat Müfettişi Umumilerinden Zihni Bey ile Teşvikat-ı Ziraiye Müdürü Tefik Beyler katılmıştır (BCA, 30.0.18.01.01/13.24.12, 27 Nisan 1925, s. 2).

Türkiye, Avrupa devletleri ile kıyaslandığında sergi, fuar ve panayirlar için oldukça kısıtlı bütçeler ayırmıştır. Öyle ki bazı durumlarda kaynak sıkıntısı nedeniyle sergilere katılım sağlanamamıştır. Katıldığı sergilerde masrafları en aza indirmek için de bazı tedbirler alınmıştır. Bu meyanda birbirine yakın tarihlerde yapılan sergi ve panayirlar için aynı numuneler kullanılmıştır. Örneğin 13 Mart 1932 tarihli bir kararnamede Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti vasıtasıyla iştirak edilen Leipzig sergisinde teşhir edilen numunelerden yararlanılarak 1932 yılının Nisan ve Mayıs aylarında açılacak Paris ve Milano sergilerine iştirak edilmesinin faydalı ve az masraflı olacağı belirtilmiştir. Yine aynı kararnamede Filistin'de Tel Aviv şehrinde Şark panayırına da iştirak edilmesi kararlaştırıldığından her üç panayır ve sergiye katılmak için gerekli olan 25.000 Türk Lirasının İktisat Vekâleti bütçesinin 667. faslının birinci maddesindeki tahsisattan harcanmasına İcra Vekilleri Heyetinin 13 Mart 1932 tarihli toplantısında izin verilmiştir (BCA, 30.18.01.02/26.16.2, 13 Mart 1932).

1930'lu yıllardan itibaren Türkiye çok sayıda sergi, fuar ve panayıra iştirak etmiştir. Bunlar arasında örneğin Belçika istiklalinin 100. yılı münasebetiyle Mayıs 1930'da Liège'de açılacak

beynelmül sergi yer almaktadır (BCA, 30.18.1.2./7.61.13, 18-19 Aralık 1929; "Liej Sergisi", 1930, s. 4). Keza Türkiye 1931 yılının Nisan ayında faaliyete başlayan Brüksel panayırına da iştirak ederek ülkenin ihraç mallarını tanıtmaya çalışmıştır (Necati, 1931, s. 6). Türkiye'nin iştirak ettiği diğer bir uluslararası panayır 1931'de düzenlenen Budapeşte panayıdır (Süleyman Namık, 1931, s. 4). Bunun yanında Leipzig sergisi de Türkiye'nin faaliyette bulunduğu ve önemli başarılar elde ettiği bir sergi özelliği taşımaktadır. Türkiye 1932 Leipzig sergisine Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'nin çabalarıyla katılmıştır (Zeki Doğanoglu, 1932a, s. 1-2). Türkiye, İtalya ile arasındaki ticari münasebetleri geliştirmek için 1932'den itibaren düzenli şekilde Milano Sergisine de resmi olarak katılmayı uygun görmüştür (Zeki Doğanoglu, 1932b, s. 1, 3; "Milano Sergisine", 1932, s. 2). Türkiye'nin Avrupa'da katıldığı diğer önemli sergi ise Paris sergisidir. Türkiye, Paris ve Milano'da açılan sergilere özel bir önem vermiş ve bu sergilere katılmak için şartlarını zorlamıştır. Paris ve Milano sergilerinin düzenlenme tarihleri birbirine yakın olduğundan buralarda aynı numuneler kullanılmıştır (BCA, 30.18.01.02/26.16.2, 13 Mart 1932). Benzer şekilde Türkiye, Belgrat ve Viyana beynelmül panayırına da resmi olarak iştirak etmiştir (BCA, 30.18.01.02/88.81.18, 1-8 Ağustos 1939). Türkiye 1935 yılından itibaren her yıl düzenlenen Selanik panayırına da katılmıştır (BCA, 30.18.01.02/56-58-8, 19 Temmuz 1935).

İktisadi propaganda çerçevesinde uluslararası organizasyonlara katılımı ilgili örnekleri çoğaltmak mümkündür. Mesela Polonya'nın Poznan şehrinde 1930'da açılan Beynelmül Ticaret Sergisine Türkiye Turing Kulübü aracılığıyla iştirak edilmiştir. Sergideki Türk pavyonu büyük bir ilgi görmüştür ("Poznan Sergisinde", 1930, s. 2). Türkiye'nin iştirak ettiği diğer bir faaliyet ise İtalya'nın Bari kentinde yapılan sergidir ("Bari Panayırı", 1931, s. 3). Türkiye, Berlin Türk Ticaret Odası'nın çalışmaları ile 1936 yılında 24. Beynelmül Königsberg Fuarına da katılmıştır ("Beynelmül Königsberg", 1936, s. 5). Her yıl Mayıs başında açılan Breslav panayırı da Türkiye'nin 1936'dan itibaren iştirak ettiği panayırlardan birisi olmuştur ("Breslav Panayırındaki", 1938, s. 3). Filibe Beynelmül Fuarı da Türkiye'nin katıldığı fuarlar arasındadır (BCA, 30.18.01.02/97.116.19, 11 Şubat 1942).

Türkiye'nin uluslararası alanda oldukça önemli olan fuarlara da iştirak ettiği görülmektedir. Örneğin 1939 yılının Nisan ayında ABD'de düzenlenen Beynelmül New York Fuarı bu açıdan önemlidir. Türkiye fuarda bir Türk pavyonu oluşturmuştur. Sergiye gönderilen numuneler, kurumlardan kollektif olarak toplanmıştır (Erdemir, 2017, s. 68-69; Sınmaz Sönmez, 2015, s. 298-299). Cumhuriyet gazetesinin 30 İkincikanun 1939 tarihli nüshasında yer alan "New York Sergisine Ait Son Hazırlıklar" başlıklı yazıda sergide teşhir olunacak Türk mallarının hazırlanmasına ilişkin bilgiler yer almıştır. Küçük sanat ve el işlerine ait eserler hazırlandığı belirtilmiştir. Küçük sanayicilerin New York Sergisine eşya göndereceği, bu eşyaların arasında sigara tabakaları, işlemeli terlikler ve işlemeli kadın elbiselerinin yer aldığı ifade edilmiştir. Ayrıca hapishanelerde sanatkâr mahkûmlar tarafından yapılan işlemeli ve oymalı eserler de sergi için hazırlanmıştır. İstanbul'da bulunan sanat okulları sergiye katkı sağlamak için eserler ortaya koymuşlardır. Beyoğlu Akşam Kız San'at Mektebi, keten üzerine altın ve sim işlenmiş sofrta takımları hazırlanmıştır. Bu takımların örnekleri zengin Türk sanatının müzelerde bulunan numunelerinden istifade edilerek yapılmıştır ("New York Sergisine", 1939, s. 2).

Türkiye, dış ticaretini geliştirmek, ürünlerini dünya piyasalarında tanıtmak ve ihraç mallarının sürümünü artırmak amacıyla Avrupa'daki panayırının yanında Orta Doğu'da açılan sergi ve panayırlara da aktif olarak katılmıştır. Tel Aviv ve Kahire sergileri ile Şam panayırına buna önemli bir örnek oluşturmuştur.

Tel Aviv Sergisi/Fuarı

1929 Dünya Ekonomik Buhranı'ndan en az etkilenen bölgelerden birisinin Filistin olduğu

kaynaklarda ifade edilmektedir ("Filistin'in İktisadi Vaziyeti", 1936, s. 14). Özellikle bölgeye Musevi göçünün yoğunlaşmasıyla birlikte 1929 yılından itibaren Filistin'de önemli bir ekonomik ilerleme görülmüştür. Bu dönemde Amerika'dan Filistin'e ciddi oranda para akışı sağlanmıştır. Bu paralarla bir yandan bölge imar edilmiş diğer taraftan da doğal kaynaklar işletilmiştir. Filistin'in ihracat ve ithalatının genel seyri de dünya ile kıyaslandığında oldukça iyi bir noktada olmuştur. Dünya genelinde dış ticaret 1929 senesine nazaran 1932'de % 70 oranında azaldığı halde Filistin ithalat ve ihracatı artış göstermiştir. Filistin'de Siyonist hareket başladığından itibaren dış ticaret açıkları Musevi sermayesi tarafından kapatılmaya başlanmıştır. 1919-1929 yılları arasında Filistin'e 400 milyon Türk Lirası karşılığında para girişi olduğu ifade edilmektedir. Tel Aviv şehrindeki bankalarda ise 50 milyon Türk Lirası tutarında mevduat olduğu, bütün Filistin'de yer alan mevduat toplamının ise 1932 yılı sonunda 65 milyon İngiliz Sterlinini aştığı belirtilmektedir ("İktisat İşleri", 1933, s. 4).

Tel Aviv, 1909 yılında Yafa antik limanının kuzeyinde kurulmuş ve deniz kıyısı boyunca uzanmış bir şehirdir. Şehir daha ziyade 1921'den itibaren önemli bir gelişme göstermiştir. Şehrin gelişimine paralel olarak 1920'lerin başından itibaren Levant fuarları dikkat çekmeye başlamıştır. Zira Filistin'de üç genç girişimci "*Ticaret ve Sanayi Derneği*" kurarak Filistin'deki Siyonist yerleşimin başarılarını ve sosyalist çalışma örgütünü tanıtmak için sergiler düzenlemeye başlamıştır. İlk fuar 1924'te Tel Aviv'deki bir lise binasında açılmıştır. Bilahare fuarın uluslararası alanda resmi bir işletmeye dönüşmesi ve "*Levant Fuarı*" haline gelmesine karar verilmiştir. Uluslararası fuarın ilk açılışı 7 Nisan 1932'de yapılmıştır. Fuara yirmi dört ülke katılmış ve önemli bir başarı sağlanmıştır. Bu başarının ardından fuar için büyük bir yer arayışına girilmiştir. Fuar, Tel Aviv'in 25. kuruluş yıldönümü için Akdeniz'in batısında, Yorkon nehri civarında bulunan bir yarımada oluşturulan yeni yerine taşınmıştır. Bu alanda art arda fuarlar gerçekleştirilmiş, beşincisi yapılan 1934 fuarı oldukça etkili olmuştur (Rapaport, Schwartz & Sivan, 2005, p. 391-392). Fuarın sponsorluğunu ülkenin önde gelen kişilerinden oluşan bir komite üstlenmiştir. Bunun yanında fuara Filistin hükümeti, Tel Aviv Belediyesi ve diğer pek çok kamu kuruluşu destek vermiştir. Filistin'in gelişimini dünyaya duyuracak bu fuar için ülkenin bütün güçleri bir araya getirilmiştir (Shiffman, 1935, p. 191-194). Tel Aviv sergisinin yıllara göre açılış ve kapanış tarihleri değişmekle birlikte genel olarak Nisan ayında başlayıp Mayıs sonu itibarıyla sona eren ve yaklaşık bir ay süren iş bağlantılı bir sergi/fuar özelliği taşımaktadır (Rapaport, Schwartz & Sivan, p. 392-393; Davidi Kunda & Oxman, 2004, p. 52-75).

Tel Aviv sergisi kısa sürede önemli ticari potansiyele ulaşmasına rağmen ilerleyen yıllarda bu başarıyı gölgeleyen bazı siyasi gelişmeler yaşanmıştır. Özellikle 1936'dan itibaren Filistin'deki Arap-Yahudi çatışması ve Arap ayaklanmaları (Bozkurt, 2012, s. 278) fuarın etkisini azaltmış, anılan yılda Levant fuarının başarısı istenilen düzeyde olmamıştır. Ancak yine de 1936 Tel Aviv fuarı 30 Nisan'da Yüksek Komiser tarafından resmen açılmış, siyasi gerginliğe rağmen sergi, makul sayıda ziyaretçiyi çekmeyi başarmıştı. 1936 yılında başlayan çatışmalar ve bilahare II. Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle fuar kesintiye uğramıştır. Bu olumsuzluklara rağmen fuarın bölgede önemli bir etkiye sahip olduğu anlaşılmaktadır. Tel Aviv fuarı bölgenin modern yaşamını derinden etkilemiş, yeni bir eğlence kültürü yaratmış, fuar sayesinde burada adeta "*yapay bir cennet*" oluşmuştur. Modern makineler, otomobiller, tarım vaadini ifade eden fuarın beyaz geometrik yapısı hala ortak bir ulaşım aracı olan develerin olduğu bir ülkede gelişmişliği simgelemiştir. Nitekim sergi afişlerinde sembol olarak uçan develerin tercih edilmesi bu açıdan dikkate değerdir (Rapaport vd., 2005, p. 392-394; Shiffman, 1935, p. 191-194).

Türkiye, Şark sergilerinin en önemlilerinden birisi olan Tel Aviv sergisine özel bir önem vermiştir. İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası, 1932'deki Tel Aviv sergisine, İngiliz hükümeti

İstanbul Sefaretine bağlı ticaret delegesi vasıtasıyla davet edilmiştir ("Sergi ve Panayırılar", Şubat 1932, s. 85). Türkiye'nin komşu ülkeleri olan Bulgaristan ve Yunanistan'ın Tel Aviv sergisine iştirak etmeleri Türkiye'yi harekete geçirmiştir. Zira anılan ülkeler, Tel Aviv sergisinde özel pavyonlar inşa ederek Filistin ile olan ihracatlarını artırmayı planlamışlardır. Bunun üzerine Türkiye, Filistin piyasasının Türk malları için gelecekte oldukça iyi bir yer teşkil edeceğini göz önünde bulundurarak Nisan 1932'de Yafa'da Tel Aviv şehrinde dördüncüsü düzenlenecek ve bir ay sürecek olan Şark sergisine iştirak etme kararı almıştır. İktisat Vekâleti, sergiye katılımın teşkilatlı ve düzenli olması için İhracat Ofisini görevlendirmiştir. Bu kapsamda Tel Aviv sergisine katılım, İhracat Ofisinin nezaret ve idaresi altında yapılmıştır. İstanbul Sanayi ve Ticaret Odası, Tel Aviv sergisini tüccarlara duyurmuştur. Serginin fabrika ve ticarethaneler tarafından üretilen milli mahsuller için çok iyi bir pazar olduğu, tüccarların bu sergiye mutlaka iştirak etmeleri gerektiği, gerekli teşviğin yapılacağı, katılmaya karar veren tüccarların isim ve adreslerini ivedilikle İhracat Ofisine bildirmesi istenmiştir. İştirak hususunda ofis tarafından her türlü yardım ve kolaylığın gösterileceği de belirtilmiştir ("Sergi ve Panayırılar", Mart 1932, s. 135).

Öyle anlaşılıyor ki Tel Aviv sergisi için hazırlıklar İktisat Vekâletinin isteği doğrultusunda ivedilikle başlatılmıştır. Bu anlamda İhracat Ofisi, Tel Aviv sergisine katılacak tüccarlara bilgi vermek amacıyla bir toplantı düzenlemiştir. Bu toplantıda tüccarlar isteklerini dile getirerek gümrük resimleri hakkında bilgi talep etmişlerdir. Ayrıca numune gönderecek tüccarların numunelerini sevk ve teşhir etmeleri için gerekli koşulların oluşturulması talep edilmiştir. Bu noktada sergide hususi bir pavyon inşa edilmesine de karar verilmiştir ("Tel Aviv Sergisi", 1932, s. 2).

Dış Ticaret Ofisi, Tel-Aviv sergisi için ilan verdikten bir süre sonra firmalar başvurularını yapmaya başlamışlardır. Zira haberde bildirildiğine göre sergiye iştirak için mevcut ânâ kadar Dış Ticaret Ofisine on iki müracaat olmuştur. Bu firmalar çikolata, itriyat, trikotaj ve ipekli mensucat fabrikalarıdır. Ticaret Ofisi yeniden bir teşvik yaparak çok sayıda firmanın iştirak etmesini sağlamaya çalışmıştır. Haberde Sanayi ve Maadin Bankası'nın bu sergiye mümkün olduğu kadar geniş ölçekte iştirak etmesi gerektiği, bunun Türkiye için çok faydalı olacağı dile getirilmiştir. Kudüs Konsolosluğunun ise Türk mallarını teşhir etmek için uygun şartlarda bir pavyon tahsis etmesinin gerekli olduğu belirtilmiştir. Türk mamulat ve mahsulatına dışardan alıcılar bulmak önemli bir iktisadi vazife olduğundan Türk sanayicilerinin mutlaka Tel Aviv sergisine iştirak etmeleri gerektiği vurgulanmıştır. Haberde Filistin'in kısa süre önce Türkiye'den ayrıldığı, dolayısıyla Türk mallarının bu memlekette büyük bir rağbet göreceği ve bu rağbetin de Tel Aviv sergisinde Türk mallarını teşhir etmekle elde edileceği ifade edilmiştir ("Tel Aviv Panayırını", 1932, s. 4).

Esasen sergiye verilen önem ulusal basında da geniş yer bulmuştur. Cumhuriyet gazetesinin 1 Mart 1932 tarihli nüshasında yer alan haberde, Filistin piyasasının Türk mamulat ve mahsulatı için oldukça önemli bir yer teşkil edeceği ifade edilmiştir. Haberde serginin bu faydaları nedeniyle İktisat Vekâletinin, Bari sergisinde olduğu gibi Tel Aviv sergisi için de Dış Ticaret Ofisini görevlendirdiği bildirilmiştir ("Tel Aviv Panayırını", 1932, s. 4). Keza gazetede Tel Aviv sergisine Türkiye'nin komşu devletlerinin özel bir önem verdiği ve Türkiye'nin de bu pazardan geri kalmaması gerektiği ifade edilmiştir. Bu anlamda Bulgaristan, Yunanistan ve Romanya'nın Filistin'de pazar elde etmek için Tel Aviv sergisine titizlikle hazırladıkları dile getirilmiş ve sergi hazırlıkları ile ilgili ayrıntılı bilgiler verilmiştir. Habere göre özellikle Bulgaristan bu sergi için ciddi hazırlıklar yapmış, sergide özel bir pavyon açarak kendi mallarını sergileme çabası içerisine girmiştir. Sergide yer alacak Bulgar malları, Bulgar ticaret

odaları tarafından tedarik edilmiş, pavyonda ayrıca iktisadi bağlantılar kurmak için bir istihbarat bürosu açılması planlanmıştır. Sergide oluşturulan istihbarat bürosuna bütün Bulgar fabrikaları numune, katalog ve fiyat göndermek için davet edilmiştir (“Tel Aviv Panayırı”, 1932, s. 4).

Yunanistan’ın da Tel Aviv sergisinde bir pavyon açacağı Atina gazetelerinde duyurulmuştur. Romanya da sergi için hazırlık yapmıştır. Rumen hükümeti, sergiye katılmanın uygun olup olmayacağını incelemek için Romanya’nın İstanbul ticaret müşavirini Tel Aviv’e göndermiş, ayrıca sergi boyunca Romanya vapurlarının Yafa’ya uğraması kararlaştırılmıştır. Haberde, Türkiye’nin komşuları sergiye büyük bir ilgi gösterirken Türkiye’nin bu pazardan geri kalmasının mümkün olamayacağı ifade edilmiştir. Bu nedenle sergide Türk mallarının da iyi bir şekilde teşhir edilmesi zorunlu görülmüştür (“Tel Aviv Panayırı”, 1932, s. 4).

Türkiye 1934 yılı Nisan ayı içinde açılan Tel Aviv sergisine de resmen iştirak etmeyi kararlaştırmıştır. Sergide Türk mal ve ürünleri için ayrı bir pavyon hazırlanması planlanmıştır. Türkiye dışında bu sergiye İngiltere, Fransa ve Bulgaristan da resmi olarak iştirak etmiştir. 17 Mart 1934’te İstanbul Ticaret Odasında bir toplantı yapılarak sergi için alınması gereken tedbirler görüşülmüştür (“Tel Aviv Sergisi”, 1934, s. 4). 26 Nisan ile 26 Mayıs tarihleri arasında Tel Aviv’de açılacak olan altıncı büyük sergi Filistin’de son yıllarda görülen iktisadi ve sosyal gelişmenin canlı bir örneğini teşkil etmiştir. Tel Aviv’de ilk olarak 1924’te yapılan ilk yerli mallar sergisine 800 yabancı firma katılmış ve on hükümet temsil edilmiş iken 1934 yılındaki sergiye katılan yabancı firmaların sayısı 2.500’ü bulmuş, sergi alanı da iki katı büyümüştür. Türkiye de bu sergilere katılmakla önemli kazançlar elde etmeyi planlamıştır. Hububat başta olmak üzere Filistin’e pek çok ürün gönderilmiştir. Ekonomik refahıyla dikkat çeken Filistin’de, Türk mamul ve mahsüllerinin tanıtılmasının milli bir vazife olarak kabul edilmesi gerektiği basın tarafından da ifade edilmiştir (“İktisat İşleri: Buhrandan”, 1934, s. 4).

Bu dönemde Siyonistlerle Türkiye arasında siyasi ilişkiler yok denecek kadar azdır. İlişkiler neredeyse tamamen ticarete dayanmıştır. Türkiye’nin Tel Aviv fuarına katılması oldukça etkili olmuş ve birçok iş bağlantısı yapılmıştır (Black, 2015, p. 316). Bu gelişmeler sonucunda Tel Aviv sergi müdürü M. Jaffe, Türk ürünlerinin bilahare yapılacak sergilerde daha fazla teşhir edilmesini teklif etmek ve Türkiye’yi sergiye davet etmek için İstanbul’a gelmiştir. M. Jaffe, Türk mallarının Filistin’deki sürümünü artırmak için alınacak tedbirler hakkında İş Limited Şirketi, İstanbul Ticaret Odası ve Türkofis yetkilileriyle temaslarda bulunmuştur. Sergi müdürü, Tel Aviv’de bir Türk Ticaret Odası açılmasını teklif ederek bunun faaliyetlerini izah etmiştir. Ayrıca Tel Aviv’de daimi bir Türk sergisinin tertip edilmesinin isabetli olacağını dile getirmiştir. Bu teklifler için İstanbul Ticaret Odası ile görüşmelerde bulunmuştur. M. Jaffe, özellikle Türk balıklarının ve elmalarının Filistin’de günden güne rağbet gördüğünü bildirmiş, sürümü çok olan hububat ve hayvanattan başka balık, tütün ve meyve ihracatını artırmanın çarelerine yönelik tekliflerde bulunmuştur. M. Jaffe, Filistin’in serbest bir piyasa olduğunu, burada döviz sınırlaması olmadığı gibi alışverişin de peşin para ile yapıldığını ifade etmiştir. Ayrıca Milletler Cemiyetine üye olan ülkelerin Filistin’de en ziyade müsaadeye mazhar millet muamelesi gördüğünü, Türkiye’nin de bu durumdan istifade etmekte olduğunu belirtmiştir (“Tel Aviv Daimi”, 1935, 2; “Tel Aviv Panayırı”, 1935, s. 2).

İktisat Vekili Celal Bayar’ın Başvekalet yazmış olduğu 30 Aralık 1935 tarihli raporundan elde edilen verilere göre Filistin, Suriye ve Mısır ile ticari münasebetleri geliştirmek istediği anlaşılmaktadır. Bunun için Tel Aviv, Şam ve Kahire sergi ve panayırına özel bir önem verilmiştir. Anılan rapora göre Filistin piyasası Türk malları için oldukça iyi bir yer teşkil etmektedir. Türkiye’nin Şark sergi ve panayırına muntazam bir teşkilatla katılması faydalı görülmüştür. Özellikle komşu ülkelerin Tel Aviv sergisine yıldan yıla daha fazla önem

vermeleri, özel pavyonlar inşa etmiş olmaları, ihracatlarını artırmaları ve önemli kazanımlar elde etmesi Türkiye için bu sergiyi değerli hale getirmiş ve harekete geçirmiştir. Celal Bayar'a göre, Bulgaristan'ın Tel Aviv sergisine verdiği önem dikkat çekecek derecededir. Bulgar Ticaret Bakanlığı 1934 senesinde Şark sergi ve panayırında Bulgar mamul ve mahsulatının teşhir edilmesi için özel bir pavyon inşa ettirmiştir. Yeni pavyonun inşası için 250 bin leva² harcanmıştır. Sergi kapandıktan sonra Bulgar pavyonu daimi bir sergi halinde açık kalmıştır. Bulgaristan ve Yunanistan'ın Şark sergi ve panayırına geniş ölçüde ve muntazam bir teşkilatla katılmaları karşısında Türkiye'nin bu sergiden uzak kalmasının mümkün olamayacağı dile getirilmiştir (BCA, 30.18.01.02/70.91.14, 30 Aralık 1935, 28 Mart 1936, s. 1-4).

İktisat Vekili, Türk mamul ve mahsulatının Filistin piyasasında diğer komşu devletlere göre daha müsait şartlarda müşteri bulmasının mümkün olduğunu düşünmektedir. Çünkü Türk malları fiyat ve nakliye masrafları açısından Bulgar ve Yunan mallarına nazaran daha uygundur. 1934 senesinden itibaren Bulgaristan, Filistin'e önemli miktarda hububat, canlı hayvan ve çeşitli eşya ihraç etmiştir. Yunanistan ise zeytinyağı ve sabun gibi maddeler göndermiştir. Her iki devletin de ihracatı günden güne artmaktadır. Oysa ki Türkiye'den bu malları daha müsait şartlarda ihraç etmek mümkündür. Bu nedenlerden dolayı Türkiye, Tel Aviv sergisine Türk malları için teşkilatlı bir sergi açmaya karar vermiştir (BCA, 30.18.01.02 /70.91.14, 30 Aralık 1935, 28 Mart 1936, s. 1-4).

Öte yandan Filistin ticari sınırlamalar ve döviz ödemeleri bakımından da gayet müsait şartlara sahiptir. Filistin'e ihraç edilecek Türk malları için yüzde yüz döviz almak mümkündür. Celal Bayar'ın belirttiğine göre Filistin'e satılacak mal bedellerine ilişkin gümrük sınırlaması söz konusu değildir. Bu durum ihracatla uğraşan tüccarlar için teşvik edici bir özelliktir. Böylece daha fazla döviz girdisi elde edilebilecektir. Keza Tel Aviv sergisi uluslararası bir organizasyondur. Bu nedenle buraya birçok Avrupa ülkesi ve hatta ABD iştirak etmektedir. Dolayısıyla Türkiye'nin bu sergiye katılması Türk mallarının yalnız Filistin'de teşhiri ile sınırlı kalmayacak aynı zamanda birçok ülkeden yabancı tüccara da teşhir edilecektir. Türkiye'nin Tel Aviv sergisine iştirakini zorunlu kılan şartlardan birisi de Hayfa'nın Avrupa malları ve özellikle İngiliz ve Fransız malları için bir transit merkezi teşkil etmesidir. Hayfa ile Bağdat arasındaki demiryolu hattının inşasından sonra Filistin pazarı daha önemli hale gelecektir. Dolayısıyla bu pazarlarda Türk mallarının sürümünün sağlanması bir zorunluluk haline gelmiştir. Bunun için de Türk mallarının Filistin pazarlarında tanıtımının yapılması gerekli olmuştur. Bunu temin edecek en önemli vasıtanın ise Tel Aviv sergisi olduğu belirtilmiştir (BCA, 30.18.01.02 /70.91.14, 30 Aralık 1935, 28 Mart 1936, s. 1-4).

İktisat Vekili Celal Bayar, Tel Aviv sergisi ile ilgili istatistikleri de vermiştir. Buna göre Tel Aviv sergisine 1929'da 13 ülkeden 333 firma katılmıştır. 1934'te ise 33 ülkeden 2.861 firma iştirak etmiştir. Sergiye 40 bini yabancı olmak üzere 600 bin ziyaretçi gelmiştir. Arjantin, Cezayir, Küba, Danzık, Danimarka, Mısır, Hollanda, Macaristan, Hindistan, Japonya, Letonya, Norveç ve daha birçok memleket sergide geçici alanlar oluşturmuştur. Belçika, İngiltere, Çekoslovakya, İsveç ve Lehistan gibi sanayide önde gelen ülkeler ile Romanya, Bulgaristan, Yugoslavya ve Yunanistan gibi zirai mahsuller ihraç eden ülkeler ise betonarme olarak daimi panayırılar inşa etmişlerdir. Özellikle 1934'te Bulgaristan'ın 130, Yugoslavya'nın 200 ve Romanya'nın 250 metre ölçüsünde pavyonlarda mallarını bütün bir dünyaya teşhir etme fırsat ve imkânını bulmuş olmaları, diğer memleketlerle münasebetleri kadar Filistin'le olan ticari münasebetlerinin gelişimi bakımından dikkat çekecek neticeler vermiştir. Celal Bayar, bu

² Leva; Bulgaristan resmi para birimi. 1929 yılında 100 Türk Lira = 6.550 Bulgar Levası = 9 İngiliz lirası 12 şilin ve 11 peni. (Yıldırım, 2015, s. 139).

itibarla büyük küçük bütün devletlerin özel bir önemle ve büyük masraflar harcayarak toplandıkları sergi, fuar ve panayırarda Türkiye'nin de olmasını arzu ettiğini belirtmiştir. Çünkü bu organizasyonlar beynelmil rekabet sahalarıdır ve Türkiye de bu tür etkinliklerde hazır bulunarak kendisini ekonomik ve kültürel sahada tanıtabilme imkanı bulacaktır. Bu amaçla Celal Bayar, 1936 Tel Aviv panayırına katılmak amacıyla Başvekalet'e gönderdiği bir yazıda sergi ve panayır bütçesinden 7.000 liranın verilmesini talep etmiştir (BCA, 30.18.01.02 /70.91.14, 30 Aralık 1935, 28 Mart 1936, s. 1-4).

Türkiye, Tel Aviv sergisi için daimi bir pavyon inşa etmek istemektedir. Bu konuda İktisat Vekili Celal Bayar tarafından Başvekalet'e gönderilen 19 Şubat 1936 tarihli yazıda şunlar ifade edilmiştir;

Önümüzdeki Nisan'ın sonunda, Filistin'de Tel Aviv şehrinde bir ay devam edecek olan Şark panayırına hükümetimizin de resmen iştiraki lüzumunu arzemiş ve Vekalet bütçesinden bu seneye ait tahsisat bulunmamasına binaen iştirak masraflarına karşılık olmak üzere tahsisatı mestureden yedi bin liranın tesviyesine müsaade buyurulmasını rica etmiştim.

Ancak panayırda Türk mallarının teşhiri için inşa ettirilecek daimi betonarme pavyon için bilahare hazırlanan plan mucibince 6-7 bin lira masraf yapılmasına zaruret hasıl olduğundan Vekaletimiz emrine verilmesi emir buyrulan yedi bin liralık tahsisatın kifayetsizliği anlaşılmaktadır. Birçok devletlerin ve bilhassa komşu memleketlerin muntazam ve vasi teşkilat ile iştirak ettikleri Tel Aviv panayırına, Filistin pazarının Türkiye mahsulat ve mamulâtı için haiz olduğu ehemmiyete binaen, memleketimizin de muntazam ve mükemmel bir teşkilat ile iştiraki ve daimi betonarme bir pavyon inşası zaruri görülmüştür. Diğer taraftan hükümetimizin Tel Aviv panayırına resmen iştirakini haber alan Suriyeliler de müracaat ederek Şam'da 1 Nisan'da açılarak Mayıs sonuna kadar devam edecek olan ziraî ve sinaî mahiyetteki panayıra iştirakimizi talep etmişlerdir.

Şam'da açılacak panayıra memleketimizin resmen iştiraki Suriye ile ticari münasebetlerimizin inkişafı noktasında olduğu kadar diğer cihetlerden de haizi ehemmiyet görülmüş bulunduğundan Tel Aviv panayırını için yapılmakta olan hazırlıklardan istifade edilerek aynı zamanda Şam panayırına da iştirakimiz muvafık ve faydalı telakki edilmiştir.

Celal Bayar, yazının devamında sergiye katılımın sağlanması için verilen yedi bin liralık tahsisata ilavete olarak altı bin liranın daha Vekalet emrine verilmesini istemiştir (BCA, 30.18.01.02/70.91.14, 19 Şubat 1936).

Bu gelişmeler ışığında İktisat Vekâleti 1936'da Türk ticareti ve sanayisinin Mısır, Şam, Selanik, Leipzig ve Tel Aviv sergilerinde temsil edilmesine karar vermiştir. Keza Tel Aviv'de daimi bir Türk pavyonu inşaa etmek için bir yer satın alınmıştır ("Tel Aviv Sergisinde", 1936, s. 6). 1936'da Tel Aviv sergisinde Türk ürünlerinin teşhir edilmesi için bir pavyon yaptırılmıştır. Sergide teşhir edilecek eşyalar Türkofis'in çabalarıyla tedarik edilmiştir. Tel Aviv sergisine Türkiye'nin satılabilecek bütün ürünleri gönderilmiştir ("Tel Aviv Sergisine", 1936, s. 4). Söz konusu sergiye Türkofis Başkanı Necdet Alkin³ Bey de iştirak ederek buradaki heyete başkanlık etmiştir. Tel Aviv sergisi için görevlendirilen Türkofis heyeti bilahare Şam panayırına da katılmıştır. Heyette Türkofis İstanbul şubesi müdür muavini İhsan Faik Bey, ofis raportörlerinden Hakkı Bey, Ragıp Bey ve Sadık Cemal Beyler de bulunmaktadır (Kurnaz Şahin, 2018, s. 161).

³ (Mehmet Mecdet) Necdet Alkin, Nüfus kütüğünde "Mehmet Mecdet Alkin", Meclisin kimi kayıtlarında "Necdet Alkin", arşiv belgeleri ve gazetelerde bazen "Mecdet Alkin" bazen de "Necdet Alkin" olarak geçmektedir. Kütahya milletvekili olan N. Alkin'in Yasama etkinliği IX. Dönemle sınırlı kalmış, Mehmet Necdet Alkin (94.487.020) sicil numarasıyla emekli olmuştur. (Öztürk, 1998, s. 757-758).

Tel Aviv sergisine katılım için organizasyon görevi Türkofis'e verilmiştir. Zira Türkiye'nin dış ticaretle ilgili faaliyetlerini üstlenen Türkofis'in kurulmasının ardından uluslararası sergi ve panayırlara iştirak için yapılacak organizasyonlar ofisin görevleri arasına girmiştir. Türkofis yurtdışında düzenlenen sergi ve panayırlara kolektif şekilde katılmayı teşvik etmiştir. Bu tarz katılımın Türkiye'nin şartlarına daha uygun olduğu düşünülmüştür. İş sahiplerini, tüccarları kendi rehberliği altında örgütlemeyi başarmıştır. İstanbul gibi büyük ihraç iskelesi merkezlerinden Ticaret Odası erkânından ve iktisadi çevrelerden oluşan bir milli komite oluşturulmuş ve Tel Aviv sergisi ve diğer sergiler için tüccar numunelerinin toplanması sağlanmıştır. Komite, tüccarlar tarafından hazırlanan numuneleri belli esaslar çerçevesinde teslim alarak Türkofis organizasyonu ile panayıra ulaştırmıştır.

Tel Aviv sergisi için isteyen tüccarlar numune koleksiyonları hazırlamışlardır. Bu koleksiyonlarında ticari vasıflarını, malın teslim ve ödeme şartlarını içeren bilgiler vermişlerdir. Keza özel bir ambalaj içerisinde fotoğraf, prospektüs gibi tanıtıcı propaganda bilgileri koymuşlardır. Ayrıca ürünlerle ilgilenen kişilerin kartlarını atacakları özel bir mektup kutusu ile birlikte ürün ambalajlarını komite tarafından belirlenen adreslere göndermişlerdir. Komite, toplanmış milli malları en uygun tarife ve şartlarda sergi ve panayırlara ulaştırmıştır. Sergilerde perakende satış yapılması halinde bu satıştan elde edilen net kârın % 50'si komite masrafına ayrılmıştır. Kalan kâr ise sergi mahallinde satış yapan memurlara verilmiştir. Komitenin masrafları ve hesapları sergilere iştirak etmiş tüccarlar veya mümessiller, devlet adına ilgili daire amirinden oluşan bir heyet tarafından incelenmiştir ("İktisat İşleri: Türkofisin", 1934, s. 4).

Tel Aviv sergisine Türkofis'in İstanbul şubesi öncülük etmiştir. Sergi için İstanbul Ticaret Odasının da katkıları büyüktür. Ticaret odasının çabalarıyla çeşitli sektörlerden ihracat yapan tüccarların hazırlamış oldukları numuneler toplanmıştır. Sergi için kuru meyve, hububat, zahire, yumurta yoğunlukla gönderilmiştir ("Tel Aviv Panayırında", 1936, s. 2). Sergiye ihracat tüccarları ile İnhisarlar İdaresi de katılmıştır. İnhisarlar İdaresi sergideki Türk pavyonu içinde modern bir köşe hazırlamış, reklam için muhtelif renklere on bini aşkın broşür dağıtmayı planlamıştır. Tel Aviv sergisinde teşhir edilmek üzere Filistin'e Türk tütünü, sigara, likör, şarap, barut ve tuzlalardan numuneler de gönderilmiştir ("İnhisarlar, Tel Aviv", 1936, s. 5).

Tel Aviv sergisinin muntazam olarak yapılması ve bu ülkelerle ticari münasebetlerin geliştirilmesi için çeşitli görevliler atanmıştır. Mesela Türkofis Reisi Necdet Alkin heyetin başkanı olmuştur. Türkofis İstanbul Şubesi üst raportörlerinden İhsan Faik, Tel Aviv sergisinde komiser muavini olarak görevlendirilmiştir. Türkofis merkez raportörlerinden Ragıp Bey'in Şam panayırında komiser ve muavin sıfatıyla hazır bulunması istenmiştir. Türkofis merkez üst raportörlerinden Ressam Hakkı Bey ise Tel Aviv ve Şam sergi ve panayırlarında Türk pavyonlarının dekorasyon ve teşhir tertibatını hazırlamak için görevlendirilmiştir. Sergi için memur Sadık Kemal Bey de görevliler arasındadır. Bu görevlilere İcra Vekilleri Heyetinin 31 Mart 1936 tarihli toplantısında diplomatik pasaport verilmesi kararlaştırılmıştır (BCA, 30.18.01.02/63.24.6, 31 Mart 1936).

Tel Aviv ve Şam sergi ve panayırına görevlendirilen memurların masrafları da İktisat Vekâleti tarafından karşılanmıştır. Nitekim Tel Aviv ve Şam sergi ve panayırına gönderilecek heyetin zaruri masraflarına karşılık yedi bin liralık döviz verilmesi isteği Vekiller Heyetinin 1 Nisan 1936 tarihli toplantısında onaylanmıştır (BCA, 30.18.01.02/63.24.9, 1 Nisan 1936). Tel Aviv sergisinde Türk pavyonunun eksikliklerinin tamamlanması ve sonradan ilave edilen bazı tesisat masraflarını karşılamak için daha sonra ek olarak 200 İngiliz Sterlini bir ödenek daha gönderilmiştir. Bu ödenek İktisat Vekâleti hesabına kongre ve konferanslara ve beynelmilel müesseselere yardım adıyla konulan 55.900 liralık tahsisattan ayrılmıştır. İcra Vekilleri

Heyetinin 25 Kasım 1936 tarihli toplantısında Tel Aviv sergisi için ihtiyaç duyulan 200 İngiliz Sterlininin verilmesi onaylanmıştır (BCA, 30.10.01.02/70.91.14, 25 Kasım 1936).

Türkofis, Tel Aviv sergisinde yapılacak Türk pavyonunun maketini hazırlamıştır. Daimi pavyonlar geçici olarak yapılan pavyonlara göre daha kârlı olarak görüldüğünden sergi için bir arsa satın alınmış ve buraya beton bir pavyon inşasına başlanmıştır. Diğer önemli sergilerde de böyle daimi pavyonlar inşa etme yolunda karar alınmıştır ("Tel Aviv Panayırında", 1936, s. 2). Türkofis Reisi Necdet Alkin hazırlıkların ardından Atina, Mısır ve Suriye piyasalarında inceleme yapmak için ivedilikle hareket etmiş ve 30 Nisan'da Tel Aviv'de olmayı planlamıştır ("Seyahata Çıkacak", 1936, s. 3; "Türkofis Müdürü", 1936, s. 3).

Tel Aviv sergisi ile ilgili hazırlıklar gerçekleştirilirken Filistin'de Araplarla Yahudilerin yoğun çarpışmaları başlamış bu sırada taraflardan ölenler ve yaralananlar olmuştur. 20-21 Nisan'dan itibaren gazetelere de yansıyan bu haberlerde "Filistin şehirlerinde kan gövdeyi götürüyor" başlıklı çok sayıda haberle karşılaşmak mümkündür ("Filistin Şehirlerinde Kan", 1936, s. 1, 7; "Filistin'de Araplarla Yahudiler", 1936, s.1, 8; "Filistin Yahudileri Kudüs'e", 1936, s.1, 3). İngiltere manda idaresi, bölgedeki çatışmaları gidermek için süresiz örfi idare ilan etmiş, ancak olayların önünü almak mümkün olmamıştır. Bu çatışmalara rağmen Uluslararası Tel Aviv sergisi 30 Nisan 1936'da İngiliz Müstemleke Nazırı James Henry Thomas'ın radyo konuşmasıyla açılmıştır. ("Tel Aviv Sergisi Açıldı", 1936, s. 3). Arap ve Yahudi çatışmaları nedeniyle serginin kapanış tarihi 15 Haziran'a kadar uzatılmıştır ("Tel-Aviv Panayırı", 1936, s. 5).

Türkiye, Türkofis Reisi Necdet Alkin'in temsiliyetiyle Tel Aviv sergisine resmi olarak iştirak etmiştir ("Türkofis Reisinin Kahire'deki", 1936, s. 3). Türk pavyonu ziyaretçiler tarafından takdirle karşılanmıştır. Türk mallarının çeşitliliği, zenginliği büyük beğeni toplamıştır. Burada sergilenen Türk yumurta koleksiyonu farklı numuneleriyle dikkat çekmiştir ("Tel Avivdeki Pavyonumuz", 1936, s. 4). Sergide bulunan bazı firmalar Türkiye'den iş bağlantılı olarak taleplerde bulunmuşlardır ("Tel-Aviv Panayırı", 1936, s. 5). Keza Türk likör ve içkileri büyük ilgi uyandırmıştır. Buna ilaveten kuru meyve, zeytinyağı, zeytin ve maden kömürleri ile ilgili firma talepleri alınmıştır. Sergi sonunda Türk pavyonunda teşhir edilen eşyanın Türk konsolosluğuna bırakılarak daimi bir sergi kurulması da düşünülmüştür. Ancak bu mallar bilahare Şam panayırına nakledilmiştir ("Tel-Avive Gönderilen Eşyamız", 1936, s. 5).

İsrail gazeteleri Türk pavyonundan övgüyle bahsetmişlerdir. Tel Aviv'de çıkan HaAretz ve HaOlam adlı gazeteler Tel Aviv sergisindeki Türk pavyonundan bahsederken şu ifadeleri kullanmıştır; "Türk pavyonu Doğu egzotizminden uzak, modern Avrupa tarzında inşaa edilmiştir" (Black, 2015, p. 316).

Türkiye 1936 yılındaki Tel Aviv sergisine katıldığında Filistin'de Arap-Yahudi çatışmaları ciddi boyutlara ulaşmıştı. Siyonistler ile Türkiye arasında ilişkiler ise sadece ticarete dayanmakta idi. Siyasi ilişkiler gelişmemişti. Türkiye'nin 1936 Levant fuarına katılımı oldukça etkili oldu. Birçok iş bağlantısı yapıldı (Black, 2015, p. 316). Tel Aviv sergisinde Türkiye'yi temsil eden Türkofis başkanı Necdet Alkin, Filistin'deki iş adamlarını 1937 yılında Türkiye'de yapılacak olan İzmir fuarına davet etti. İşadamları da İzmir fuarına katılmalarını ifade ettiler ("İzmir Panayırı", 1936, s. 2). Ancak Filistin, Ağustos 1937'de düzenlenen İzmir fuarına katılmadı. Kaynaklardan anlaşıldığı üzere Türk ve Filistin ticaretindeki denge Türkiye lehine % 600-700 oranında gerçekleşiyordu (Black, p. 316).

Anlaşıldığı üzere Türkiye, 1936 yılında yapılan Tel Aviv sergisinde başarılı bir şekilde temsil edilmiştir. Ancak sergi daha sonraki yıllarda kendisinden beklenen etkiyi gösterememiş, yukarıda belirtildiği üzere Filistin'de 1936'dan itibaren başlayan Arap-Yahudi çatışmaları ve ardından gelen II. Dünya Savaşı sebebiyle fuar uzun bir süre kapalı kalmıştır (Rapaport vd.,

2005, p. 392-394; Shiffman, 1935, p. 191-194).

Şam Panayırı

İktisat Vekâleti, Tel Aviv sergisinin hemen ardından Şam'da açılacak ve bir ay devam edecek olan Büyük Şark Panayırına da iştirak etme kararı almıştır. Türkofis bunun için Şam sergisine katılacak resmi ve özel kuruluşlarla temasa geçmiştir ("Şark Panayırına da İştirak", 1936, s. 2). Vekâlet bu sergi için İstanbul Türkofis Şubesini görevlendirmiştir. Ofis, Şam panayırında teşhir edilecek malların ve ürünlerin numunelerini toplamaya başlamıştır. Bu panayırda teşhir edilmek için ipekli ve yünlü kumaşlar, deri mamulâtı, valiz, el çantaları, tuhafiye eşyası, dokumalar, Hereke fabrikasının kumaş ve halıları, konserve ve itriyat, tuzlu balık, hububat, meyve, yumurta, peynir, deri, kolonya gibi ürünler özel kutular halinde hazırlanmıştır. Şam panayırı için numuneleri Türkofis İstanbul Şubesi hazırlamış ve Tel Aviv'e giden numunelerden bir kısmı Şam'a ayrılmıştır ("Şam Panayırına İştirak", 1936, s. 2; "Beynelmilel Şam Sergisinde", 1936, s. 6).

Türkiye'nin 1936 Şam panayırında oluşturduğu pavyonla ilgili bazı sıkıntılar yaşandığı anlaşılmaktadır. Bu durum basına da yansımıştır. Cumhuriyet gazetesinin 24 ve 27 Haziran 1936 tarihli nüshalarında yer alan haberlere göre, Şam sergisindeki Türk pavyonunda eşyalar iyi teşhir edilmemiş ve mallar iyi toplanmamıştır. Zayıf bir propaganda gerçekleştirilmiştir. Bu anlamda Halep'te çıkan Vahdet gazetesinin 21 Haziran 1936 tarihli nüshasında Türk pavyonunun kötü düzenlenmiş olduğuna ilişkin bir yazı kaleme alınmıştır. Yazıda şunlar ifade edilmektedir;

Şam gazetelerinden birinden naklen metettiğimiz Türk pavyonunu bir an evvel görmek için can atıyordum. Ne ise araya araya buldum. İkinci katta birçok köşelerde kırmızı oklarla "Türkiye" diye işaret edilmiş olan bu pavyon binanın arka tarafında bir yerdedir. Bütün sergi akşamın saat sekizine kadar açık olduğu halde, Türk pavyonu henüz saat altı yokken kapamıştı. O gün bu kapanışı bir sebebe atfederek göremediğime müteessiren döndüm. İkinci gün pazardı ve serginin en kalabalık günü idi. Bilhassa Türk pavyonunu ziyaret için koştum. Keşke gitmeseydim ve görmeseydim daha iyi olurdu; akşamki kapalı bulmaktan mütevellid teessürle kalır avunurdum. Gazeteci bir arkadaşla Türk pavyonundan içeri giriyoruz. Orada bir koltuğa yaslanmış gazete okuyan tek bir genç, yüzünü çevirip bize bakmağa bile lüzum görmedi. Dayanamıyarak –mahza söz olsun diye- sordum:

-Eşyalardan satıyor musunuz bayım?

Muhatabım vaziyetini bozmaksızın cevap verdi.

-Mabiaref turkî!

Suriye gibi komşu bir ülkenin sergisinde açılan Türk pavyonu memuru, "Türkçe bilmiyorum" diye omuz silkerek iki Türk'ü hem de iki Türk gazeteciyi baştan savmak istiyordu. Bu genç muhakkak Türk değildi. Suriyeli olması da meşküktü. Şivesi, daha ziyade bir tatlısu firengini andırıyordu; belki de bir İtalyan bozması idi. Fakat bu pavyonun asıl müdürü ve mesul memuru kimdi ve nerede idi? Bunu anlamak bittabi kabil değildi. Türk pavyonuna şöyle seri bir göz gezdirirken derhal hükmümü verdim. Bu pavyon baştan savma bir iştirakin mahsulü olmaktan başka bir şey olmazdı. Kocaman bir salon içerisinde dar raflar üzerine gelişigüzel atılmış bir kaç üzüm ve incir sandığı ile üç, beş konserve kutusu, İnhisar İdaresinin bir kaç şişe likörü ve beş, on kutu sigara, bugünkü Cumhuriyet Türkiyesinin bildiğimiz ve gördüğümüz sanayi harikalarından kabil değil bir fikir vermez.

Eğer ortada duran Atatürk'ün bronz bir heykeli, bir de duvara çekilmiş olan bir Türk bayrağı olmasaydı kendimi Şam sergisinde bir Türk pavyonunda değil, herhangi bir ecnebi

memleketinde bazı Türk eşyasını teşhir eden alelade bir komisyoncunun otel salonunda zannedecektim.

Acaba bunun sebebi ne idi? Suriye’de açılan sergilere ilk defa iştirak eden dost ve kardeş Türkiye hükümetinin büyük makamları Şam’da yâr ve ağıyâra karşı teşhir edilen Türk pavyonunun bu acıklı vaziyetinden haberdar mıdır?

Avrúpaya bile parmak ısırtan Türk inkılabı endüstrisinin eserleri yalnız birkaç deri parçası ile üç, beş çeşit likörden mi ibarettir?

İş Bankası’nın o nefis ipek ve yün işleri, Kayseri ve Adana fabrikalarının mükemmel bez ve iplikleri, Hereke’nin envayi mensucat, Bursa’nın meşhur ipekli ve havluları, İstanbul Cam Fabrikası’nın şaheserleri Avrupa müstahzaratına çok faik olan “Türk Eczacılar Cemiyeti Anonim Şirketi”nin tıbbi müstahzarları, İzmir ve İstanbul’un meşhuru alem tatlı ve şekerlemeleri, Nestle’den çok güzel Türk çikolataları, yurdun her tarafındaki sanayi mekteplerinde yapılan envai demir işleri ve hatta motörler nerededir?

Bütün bu ve daha hatırlayanmadığım birçok Türk sanayiine ait eşyadan küçük birer numune olsun bu sergiye gönderilemez miydi?

İşte bir sürü sual ki, bir türlü sebebini anlayamamaktan mütevellid iç sızısı ile kıvranyor ve Şam sergisinden ayrılıyorum (“Şam Sergisindeki Türk Pavyonu”, 1936, s. 6).

Ancak sergi ile ilgili olan kişiler bu yayını abartılı bulmuşlar, bunu sergi komiseri olmak için defalarca müracaat eden yerel ahaliden bir kişinin tertip ettiğini belirtmişlerdir. Bu durumda Şam’a giden incirlerin kasıtlı olarak kötülendiği söylenmiştir. Öte yandan Türk pavyonunun tanıtımının sağlanması için lisan bilen bir kişi görevlendirilmiş ise de bu kişi Vahdet gazetesi muharriri geldiğinde pavyonda bulunmadığı için bir iletişimsizlik yaşanmıştır (“Şam Sergisindeki Türk Komiseri”, 1936, s. 1).

Cumhuriyet’in bu haberi üzerine İktisat Vekili Celal Bayar ivedilikle harekete geçmiş, Türk ticari ve sanayi ürünlerinin yurt dışında fena bir vaziyete düşürülmesinde suçu ve sorumluluğu bulunanların tespit edilmesini istemiştir. Şam panayırının hazırlanmasından Türkofis İstanbul Şubesi sorumlu olduğundan Türkofis başkanlığı, ofisin İstanbul şubesi müdürlüğüne bir yazı yazarak bu kötü vaziyetin hangi sebeplerden ileri geldiği hakkında etraflı izahat istemiştir. Türkofis İstanbul Şubesi, konuyla ilgili bir rapor hazırlayarak Türkofis Umumi Başkanlığına bildirmiştir. Bayar, Türkiye mahsulatının ve mamulâtının içeride ve dışarda temiz, güzel, hilesiz ve itinalı olmasını istemektedir. İktisat Vekili, sergilerde Türk mallarının tam ve eksiksiz teşhir edilmesini ve yabancılara iyi tanıtılmasını kutsal bir amaç olarak görmüştür. Şam sergisindeki aksaklıkların kamuoyuna duyurulması nedeniyle Cumhuriyet gazetesine bir telgraf göndererek haber için teşekkür etmiştir. Telgraf şu şekildedir;

24 Haziran 1936 tarihli nüshanızda Şam sergisine dair olan satırları âlaka ile okudum. Yazdığınız şeyleri bizzat takip ediyorum. Tel Aviv fuarı hazırlığından bir kısmı ayrılarak oraya yollanmıştı. Şam sergisi 30 Temmuz 1936 tarihine kadar süreceğinden yeni mallarımızla takviyesi mukarrerdir. Pavyon; komşu ve dost memleketle genişlemesini arzu ettiğimiz ticari münasebetlere yarar hale getirilecektir. Milli menfaatlerin korunması yolundaki dikkat ve hassasiyetinize teşekkür ederim. İktisat Vekili Celal Bayar (“İktisat Vekilimizin Güzel”, 1936, s. 1, 6).

Yaşanan aksaklıklar ve eleştiriler üzerine İktisat Vekili Celal Bayar, panayırın 30 Temmuz’a kadar devam edeceğini göz önüne alarak Türk pavyonunun yeni eşya ile takviye edilmesi için İstanbul Türkofis Şubesine talimat göndermiştir. İstanbul Türkofis Şubesi şehirdeki sanayicilerle bir toplantı yaparak Şam panayırındaki Türk pavyonunun vaziyeti ve bunun hangi sebeplerden ileri geldiğini değerlendirmişlerdir. Toplantıda Türk sanayisinin

gelişmişliğinin göstergesi olarak panayıra ilave eşya gönderilmesi kararlaştırılmıştır. Sanayiciler bu eşyaları tedarik ederek Türkofis'e teslim edeceklerdir. Ayrıca ihracat yapan tüccarlara da müracaat edilerek Şam panayırına gönderilmek için numuneler istenmiştir ("Şam Sergisindeki Türk Komiseri", 1936, s. 1).

Şam panayırında bulunan Türk pavyonunun teşhiriyle ilgili eleştiriler neticesinde pavyon yeniden düzenlenmiştir. Türk pavyonuna takviye için toplanan eşya 29 Haziran 1936'da Toros Ekspresi ile Şam'a ulaştırılmıştır. İki posta halinde gönderilen eşyaların ikinci postası ise iki gün sonra gönderilmiştir ("Şam Sergisine Yeniden", 1936, s. 2). Sergi pavyonunu amaca uygun olarak yeniden tanzim ve tertip etmek için bu sefer işinde ehliyet sahibi olan Sümerbank Yerli Mallar Pazarı Müdürü Ekrem Bey görevlendirilmiştir ("Serginin Pavyonları", 1937, s. 3). İcra Vekilleri Heyetinin 3 Ekim 1936 tarihli toplantısında Ekrem Bey'e yol harcırahı olarak 200 liralık döviz verilmesi ve harcırahının İktisat Vekâleti bütçesinin "harici sergiler faslından" ödenmesi için karar verilmiştir (BCA, 30.18.01.02 /69.85.8, 3 Ekim 1936). Şam sergisi için Türkofis raportörlerinden ressam Hakkı Arman da görevlendirilmiştir. Sergi komiseri tayin edilen İskenderiye Türkofis Mümessili Baha Bey'in de Temmuz ayının ilk günlerinde Şam'a varması planlanmıştır. Eski komiser Ragıp Bey'in Şam'daki görevine son verilmiş, Ragıp Bey Ankara'ya dönmüştür ("Şam Sergisindeki Türk Pavyonu", 1936, s. 3; "Şam Sergisindeki Komiser", 1936, s. 3).

Şam sergisinde yaşanan aksaklıklara ilişkin Cumhuriyet gazetesi muhabiri sergiyi ziyaret ederek sergi komiseriyle bir mülakat gerçekleştirmiştir. Muhabir, Şam sergisindeki Türk pavyonunda teşhir edilen eşyanın miktar ve çeşit itibarıyla sınırlı ve bazı numunelerin bozukluğuna ilişkin sorular yöneltmiştir. Ayrıca Şam pavyonunun Tel Avivdeki pavyon derecesinde zengin olmayışının sebebini öğrenmek üzere pavyon komiserinden bilgi almıştır. Pavyon komiserinin Şam panayırında yaşanan aksaklıklara dair verdiği bilgiye göre, Şam'daki Türk pavyonu, Mısır ve İran pavyonlarına nazaran zayıf kalmış olup Türkiye'nin ziraat ve sanayi ürünlerinin gelişimini gösterecek düzeyde değildir. Birçok mahsullerin nümuneleri eksiktir. Sanayi ürünlerine ait çok az eşya sergilenmiştir. Tel Aviv ve Şam sergilerinde teşhir edilen numuneler Türkofis İstanbul Şubesi tarafından tedarik edilerek hazırlanmıştır. Şam sergisine iştirake Tel Aviv'den çok sonra karar verildiği için aceleye gelmiş ve Şam sergisi zorunluluktan dolayı İstanbul şubesinde kısmen ihmal edilmiştir. Şam'daki pavyonda teşhir edilen eşyanın toplamı 19 sandıktır. Buna karşılık Tel Aviv'e 70 sandığa yakın eşya gönderilmiştir. Şam panayırına gönderilen eşyanın az olmasının sebebi Türkiye'nin daha evvelden Şam'a gelme kararının olmayışındır. Komiserin bildirdiğine göre, Suriye hükûmetinin daveti üzerine komşuluk ve dostluk hatırı için Şam panayırına iştirak edilmiştir. Hal böyle olunca Şam için biraz acele hareket edilmiş ve eksik bir organizasyon yapılmıştır. Bu nedenle Türkiye'nin zenginlikleri Şam'da lâıyıkla gösterilememiştir. Bununla birlikte "Vahdet" gazetesinin neşriyatının mubalâğalı olduğu da ifade edilmiştir. Türk pavyonu diğer pavyonlara nazaran sınırlı miktarda numune teşhir etmiş olmakla beraber bu numuneler çok sade bir dekor içinde ince bir zevk ve herkesin takdirini celbeden bir başarıyla sergilenmiş ve böylece bir çok eksiklik de telâfi edilmiştir. Pavyon, şüphesiz ki çok daha zengin ve Atatürk inkılâbının on iki senelik sonucunu daha geniş bir şekilde temsil edebilirdi ifadelerine yer verilmiştir ("Şam Sergisindeki Türk Pavyonu", 1936, s. 4).

Anlaşıldığı üzere Şam panayırında yaşanan aksaklıklar kısa zamanda giderilmiş ve yeni ürünlerle takviye edilmiştir. Bunun sonuçları da kısa sürede alınmıştır. Zira Suriye gazetelerine yansıyan haberlerde Türk pavyonunun oldukça beğenildiği ifade edilmiştir. Örneğin "L'echo de Syrie" gazetesi Şam sergisindeki Türk pavyonu hakkında iki gün üst üste yazı kaleme almıştır.

Haberde Türk endüstrisinin ve ticaretinin Cumhuriyet rejimi sayesinde kazandığı ilerlemeye geniş yer verilmiştir. Şam sergisi, bundan yirmi yıl önceye, yani Osmanlıların yaşadığı döneme götürüldüğünde Osmanlı pavyonunda bir parça tozlu kuru üzüm, bir parça zahire ve bir miktar da ham krom madeninden oluştuğu, birkaç derviş külâhı ve yeşil kırmızılı padişah resmi bulunduğu ifade edilmiştir. Ancak bugün Şam sergisinde Cumhuriyet pavyonunun mahsulat ve mamulattan daha başka şeyler gösterdiği, bunun köhne gelenekleri söküp atan, genç Türkiye'nin yeni, taze ve faal çehresi olduğu belirtilmiştir. Gazete Türk pavyonunda sergilenen ürünlerin hayranlık uyandırdığını dile getirmiştir ("Şam Sergisinde Türk Pavyonu", 1936, s. 5).

Haberde Türk pavyonunda bulunan ihraç maddeleri ile ilgili ayrıntılı bilgiler verilmiş, Zonguldak'ta meşhur olmaya başlayan kömür numunelerinden, Türk içkilerinden olan likörlerden, Türk rakısından, Türk halıları ve Kütahya çinilerinin göz alıcılığından bahsedilmiştir. "L'echo de Syrie" Sümerbank Fabrikalarının muhtelif ürünlerinden bahsederken şu satırlara yer vermiştir:

...daha ileride ipekliler, kumaşlar bir ev kadını için en büyük zevk teşkil eden bu mamulâtı görüyoruz. Hereke kumaşları, İngiliz kumaşları ile rekabet edecek nefasettedir. İpeklilerin yanında yeni Kayseri fabrikasının, bu Türk Liverpoolunun pamukluları var. Daha ötede ham pamuk ve eczalı pamuk göze çarpıyor. Bütün bu mamul ve ham eşya Sümerbank ismindeki büyük endüstriyel banka tarafından finanse edilen sanayi eserleridir.

Haberin devamında Sümerbank Beykoz fabrikasının ham derileri, valizleri, el çantaları, para çantaları, erkek ve kadın kunduraları ve eldivenlerinin Viyana'dan gelmiş gibi zarif ve sağlam yapılmış olduğu belirtilmiştir. Bütün pavyona hakim olan orta alanda modern Türkiye'nin kurucu lideri Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün büstünün bulunduğu ifade edilmiştir. Bu büstü, onun eserini ve Türk ürünlerini görmek ve takdir etmek için pavyonun defalarca ziyaret edilemeye değer olduğu dile getirilmiştir. Türk pavyonunu ayrıntılı bir şekilde dolaşmak için birkaç saat ayırmak gerektiği vurgulanırken Türkiye'nin bütün faaliyet sahalarında ciddi bir gelişme sağladığının altı çizilmiştir ("Şam Sergisinde Türk Pavyonu", 1936, s. 5).

Yeni düzenlemelerin ardından Şam panayırındaki Türk pavyonu büyük bir ilgiyle karşılanmıştır. Sergiyi her gün binlerce kişinin ziyaret ettiği bildirilmektedir. Şam panayırı müdürü Türkiye'deki ilgili makamlara bir tebrik telgrafi göndererek, Şam panayırındaki Türk pavyonunun Türkiye'deki sanayileşme hareketini parlak bir şekilde temsil ettiğini dile getirmiştir ("Şam Sergisindeki Paviyonumuz", 1936, s. 8). Panayırda sergilenen Türk malları Suriyeliler tarafından çok beğenilmiştir. Suriyeli tüccarlar buradaki numuneler üzerinden sipariş vermişlerdir. Özellikle kuru meyveler ve hububat en çok sipariş alan ürünler olmuştur ("Tel Aviv Panayırındaki", 1936, s. 8).

Şam panayırı sadece dış ticareti geliştirmekle kalmamış aynı zamanda Suriye'deki Türk sempatisinin varlığını da ortaya koymuştur. Örneğin Cumhuriyet gazetesinin Suriye muhabiri Mehmet Halil Cevahiri, Şam sergisindeki Türk pavyonunda gördüğü bazı vakaları gazeteye aktarmıştır. Muharririn ilk aktardığı olay, sergiyi gezen Suriyeli yaşlı bir adamın duygularıyla ilgilidir. Yaşlı adam sergi kapısından içeri girince doğru Türk bayrağına koşmuş, bayrağı öperek hüngür hüngür ağlamıştır. Orada bulunan kişiler hüznle ve hayretle yaşlı adama bakmışlardır. Yaşlı adam "Türk bayrağı güzel bayrak ben sana hasretim" demiştir. Diğer bir örnek ise orta yaşlı Suriyeli bir kadınla ilgilidir. Kadın, çocuğu ile Türk pavyonunu gezerken Atatürk'ün heykeli önüne gelince oğlunu kucağına alıp heykele kadar kaldırmış ve şunları söylemiştir; "Bak oğlum işte Gazi Mustafa Kemal Atatürk budur. Türkiye'yi kurtaran ve Şark'ı da kurtaracak olan büyük adamın heykelini öp". Çocuk heykeli öptükten sonra anne gözleri yaşlı bir

şekilde oğluyla birlikte Türk bayrağını da öpmüşlerdir. Bu olaylara şahit olan muhabir şu yorumu yapmıştır “*aleyhimize yapılan propagandalara rağmen Türkiye'ye karşı gönüllere kök salmış olan derin sevgi yaşıyor, düşmanlar bu muhabbeti söndüremiyorlar ve söndüremeyeceklerdir...*” (“Hem Nalına Hem Mihına”, 1936, s. 3).

Anlaşılan o ki Türkiye bazı aksaklıklar yaşanmasına rağmen Şam panayırında başarıyla temsil edilmiştir. Daha sonraki yıllarda panayırın etkinliği azalmıştır. Zira Şam panayırını da Orta Doğu'daki diğer panayırlar gibi II. Dünya Savaşı'nın çıkmasıyla yapılamaz hale gelmiştir.

Kahire Sergisi

Türkiye, Mısır'la olan ticaretin artırılmasını istemektedir. Mısır hükümeti de bu hususta istekli olmuştur. Bu amaçla 1931 yılında Türkiye ile Mısır arasında bir ticaret anlaşması yapılması için Ankara'da bir araya gelinmiştir. Mısır Sefiri Abdulmalik Hamza Bey, Türkiye ile yapılacak ticaret muahedesinin Türk-Mısır ticari münasebetlerini artıracığı ve bilhassa Türkiye'den en çok satın alınan tütünün Mısır'a daha çok miktarda ve kolaylıkla sevk edileceği açıklamasında bulunmuştur. Anlaşmanın Türk-Mısır dostluğunu da kuvvetlendireceğine değinilmiştir. Türk-Mısır ticaret anlaşması müzakereleri basın tarafından da yakından takip edilmiştir. Dönemin ünlü gazetecilerden Abidin Daver'in Cumhuriyet gazetesinde kaleme aldığı bir yazısında Türkiye-Mısır ticari münasebetlerini geliştirecek olan anlaşmanın bir an evvel yapılmasını, bunun, Türkiye'nin iktisadi gelişimi için çok faydalı olacağını, Mısır'ın Türkiye'den çok sayıda mal alan fakat çok az mal satan bir ülke konumunda olduğunu, Türkiye'nin Mısır'a mal satan yirmi üç ülkeden onuncu sırada bulunduğunu dile getirmiştir. Mısır'a satılan ürünler arasında tütün, zahire, kereste, kömür ve canlı hayvan bulunmaktadır. Mısır piyasasının Türk mallarına daha fazla açılması gerekli görülmüş, iktisadi alanda ilişkileri artırmak için Mısır'da bir sergi açılarak Türk mamul ve mahsulatını teşhir etmenin fayda sağlayacağı ifade edilmiştir (Abidin Daver, 1931, s. 1).

Bu gelişmeler ışığında Türkiye, Orta Doğu'nun önemli bir başka ticari merkezi olan Kahire sergisine katılmak için çaba göstermiştir. Örneğin 21 Nisan 1932'de Kahire Sanayii Nefise Sarayında açılacak sergi için İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası harekete geçmiştir. Oda, Kahire sergisi için bu sergi için öncülük ederek ilgili tüccarların odaya başvurmasını talep etmiştir. (“Sergi ve Panayırlar”, Kanunusani 1932, s. 41).

Öyle anlaşılıyor ki Mısır, Türkiye'nin iktisadi alanda gerçekleştirdiği adımları da yakından takip etmektedir. Örneğin 2 Ağustos 1933'te Cumhuriyet gazetesinde yer alan bir haberde, Mısır'da yayımlanan El-Ahram gazetesinde çıkmış bir yazının tercümesine yer verilmiştir. El-Ahram gazetesinde “*Türklerden İbret Almalıyız*” başlığıyla verilen haberde, Türk ve Sovyet hükümetlerinin Türkiye'deki dokuma tezgahları ile ilgili bir ticaret anlaşmasına vardıkları aktarılmıştır. Bu anlaşmaya göre, Türkiye'deki mevcut 32 bin dokuma tezgahının alet ve edevatı Sovyetler tarafından verilecektir. Yazıda Mısır'ın milli servetinin pamuk olmasına rağmen sadece iki adet mensucat imalathanesinin bulunduğu eleştirilerek, Mısır'ın üretimini artırmak için bu konuda İngiltere ile işbirliği yapabileceği önerisinde bulunulmuştur. Bunun için Türkiye'den ibret alınması gerektiği, Türkiye'nin son beş sene içinde sanayisini geliştirmek için birçok adım attığı ifade edilmiştir (“*Türklerden İbret Almalıyız*”, 1933, s. 4).

Türkiye, Mısır'da Türk tütününü tanıtmak ve burada pazar bulmak için girişimlerde bulunmuştur. Türkiye, İnhisarlar İdaresi girişimiyle 1935'te Kahire'de bir sigara fabrikası açmıştır. İlk etapta dört milyon sigara üretilen fabrikada Bosfor, Selam Jokey Klüp, Yenice, Hanım, Yafa, Türk, Ankara gibi sigara çeşitleri yer almıştır. Dahili satış teşkilatı ise Abdurrahman Bey adında bir iş adamına verilmiştir. Elli bisiklet, dört motosiklet ve iki otomobilden oluşan bir sevkiyat teşkilatı kurulmuştur. Matosyan grubu, Çanaklis ve Kotaralli

gibi sigara fabrikaları da İnhisar İdaresinin fabrikasını dikkatle takip etmişlerdir (“Kahire Tütün Fabrikası”, 1935, s. 4). Bu faaliyetlerle bir taraftan Türk tütünleri dışarıya satılacak bir taraftan da halis Türk sigaraları Mısır’ın her tarafında tanınmaya başlanacaktı. Fabrika kurulduktan sonra birtakım aksilikler yaşanmış, satış olmadığından fabrika uzun müddet kapalı kalmıştır. Bilahare bayilik idarelerinin değiştirilmesi ve yeni bir idare heyetinin getirilmesi ile 1936’da işler düzelmeye başlamıştır. Böylece Türk tütünü Mısır piyasasında kaybettiği sahayı yeniden kazanmaya başlamıştır (Selim Nuh, 1936, s. 5).

Bu gelişmeler ışığında Türkiye, 1936 yılında Kahire’de on beşincisi düzenlenen büyük ziraat ve sanayi sergisine katılmıştır. Bu sergide Mısır’ın bütün mahsulleri ve her çeşit ürünleri bir araya getirilmiştir. Sergi için Mısır hükümeti hiçbir masraftan kaçınmamıştır. Nil vadisinde yetişen pamuk, arpa, buğday gibi ürünlerin yanında çeşitli meyve ve sebzeler ve bunların nasıl yetiştirildiği, ekim ve biçimi, hastalıklardan korunma yolları anlatılmıştır. Sergide ayrıca Mısır’ın esas zenginliği olan pamuk için de pavyon açılmıştır. Bu pavyonda pamuk üretimi ile ilgili her türlü bilgi yer almıştır. Sergide her türden ziraat makineleri de sergilenmiştir. Ziraat makineleri Avrupa ve ABD’den getirilmiştir (Selim Nuh, 1936, s. 5).

Türkiye bu sergiye Türkofisin idaresi altında iştirak etmiştir. Türkofis Başkanı Necdet Alkin de Kahire’ye gitmiştir. Bu sergide Türk tütünleri için de bir pavyon hazırlanmıştır. Türk tütünüyle ilgili stant, tütün inhisarının Kahire’de açtığı fabrikanın çıkardığı sigaraların satışını yapan bayiler tarafından hazırlanmıştır. Stant sarı kırmızı renklerde düzenlenmiştir. Arapça ve Fransızca olarak “*Türk Rejisi Satış Bayiliği*” ibaresi yazılmıştır. Mısır’da Türkiye’nin propagandasını yapan vatandaşlar da yer almaktadır. Tütünlerin kalitesi, sigara paketlerinin zerafeti, satış memurlarının nezaketi güzel bir intiba bırakmıştır. Dünyanın her tarafında Türk tütünleri ünlü olduğu için birçok ülkede sigaraların sürümünü artırmak için sigara paketlerinin üzerine “*halis Türk tütünü ile yapılmıştır*” ibaresi düşülmüştür. Bu etkinlik sırasında Türk sigaralarının satışı artış göstermiştir (Selim Nuh, 1936, s. 5).

Türkiye bu dönemde Mısır ile ticari münasebetlerini geliştirmek için Kahire ile bağlantılara da önem vermiştir. Hatta Türkofis Başkanı Necdet Bey, Nisan 1936’da Kahire’de bulunduğu sırada Kahire’nin iktisadi çevreleri ile bazı temaslarda bulunmuştur. Bu ziyaretler sırasında Türkiye ile Mısır arasında iktisadi münasebetlerin geliştirilmesi için imkânlar araştırılmıştır (“Türkofis Reisinin Kahiredeki”, 1936, s. 3). Bu temaslarda Mısır’a Türkiye tarafından ihraç edilecek Türk tütünlerinden alınmakta olan gümrük vergilerinin indirilmesi ve kasaplık hayvan gümrüğünün de ağırlık üzerinden alınması hususlarında mutabık kalınmıştır (“Mısır Türk Tütünlerinin”, 1936, s. 3). Mısır ile iktisadi alanda yaşanan gelişmeler II. Dünya Savaşı’nın başlamasıyla durgunluk devresine girmiştir.

SONUÇ

Arşiv kaynaklarından ve süreli yayınlardan elde edilen veriler, Türkiye’nin 1929 Dünya Ekonomik Buhranı’nın ardından uluslararası fuarlara katılma sıklığının arttığını ortaya koymaktadır. Bu meyanda Türkiye 1932 yılından itibaren dış ticareti canlandırmak, ihracatı ve ürettiği malların sürümünü artırmak amacıyla uluslararası sergi, fuar ve panayirlara aktif olarak katılmıştır.

Türkiye; Tel Aviv, Şam ve Kahire’de yapılan panayirlara iştirak ederek üretmiş olduğu mahsulleri Orta Doğu pazarlarında tanıtma çabası içerisine girmiştir. İktisat Vekili Celal Bayar, Filistin piyasasının Türk malları için oldukça iyi bir pazar oluşturduğunu ifade etmiştir. Özellikle Türkiye’nin komşu ülkeleri Bulgaristan ve Yunanistan’ın Tel Aviv sergisine iştirak ederek burada pavyon inşaa etmeleri İktisat Vekâletini harekete geçirmiştir. Bulgaristan ve Yunanistan’ın Şark panayırına teşkilatlı olarak katılması karşısında Türkiye’nin bu sergiden

uzak kalmasının mümkün olamayacağı anlaşılmıştır. İktisat Vekili, Türk mamulat ve mahsulatının Filistin piyasasında diğer komşu devletlere göre daha müsait şartlarda müşteri bulacağını göz önüne alarak Tel Aviv sergisine katılma kararı almıştır. Çünkü Türk malları fiyat ve nakliye masrafları açısından Bulgar ve Yunan mallarına kıyasla daha uygundur.

İktisat Vekâleti bu sergilere katılmak için bütçeden gerekli tahsisatı ayırmıştır. Türkiye'nin yoğun olarak 1930'lu yıllardan itibaren iştirak etmeye başladığı uluslararası sergi, fuar ve panayırılar Türkiye'nin ihracatını artırmak bağlamında önemli bir çabayı temsil etmektedir. Ancak 1929 Dünya Ekonomik Buhranı'nın getirmiş olduğu olumsuz ekonomik şartlar nedeniyle özel teşebbüsler ve üretici kesimin uluslararası sergilerdeki faaliyetleri oldukça sınırlı kalmıştır. Dolayısıyla sergi, fuar ve panayırlara teşkilatlı olarak yapılan iştiraklar Türkofis İstanbul Şubesi ve İstanbul Ticaret Odasının organizasyonu ile gerçekleşmiştir. Bu noktada İktisat Vekâleti dış ticaretle uğraşan tüccarları örgütlemiş ve tüccarlardan numune toplanmış devletin de desteğiyle sergiye iştirak sağlanmıştır. Bunun en temel nedenlerinden biri ihracatın büyük oranda tarımsal ürünlere dayalı olmasıdır. Bunun yanında sanayileşmenin tam anlamıyla sağlanamaması, tüccarların bu organizasyonları devlet desteği olmadan gerçekleştirecek güce ve sermayeye sahip olmaması, uluslararası fuarlara teşkilatlı biçimde katılabilecek büyük firmaların henüz oluşmaması etkili olmuştur.

Kaynaklardan elde edilen verilere göre Türkiye'nin Tel Aviv'de ve daha sonra Şam'da başarılı bir propaganda yaptığını söylemek mümkündür. Bu panayırlarda oluşturulan Türk pavyonu kamuoyunun dikkatini çekmiş, ihraç malları için yeni bağlantılar kurulmuştur. Türkiye düzenlediği pavyonlarda teşhir usullerine dikkat ederek Türk pavyonunun etkileyici bir çizgide olmasına dikkat etmiş, pavyon modern teşhir usullerine göre düzenlenmiştir. Nitekim bu teşhir tarzı işe yaramış, Türkiye'nin ihraç malları özenli bir şekilde tanıtılmıştır.

Çalışmada belirgin olarak ortaya çıkan husus Türkiye'nin sergi, fuar ve panayırlara katılımında bazı zayıf taraflarının varlığıdır. Bunun temel sebeplerinden birisi Türkiye'nin bu konuda yeterli tecrübeye sahip olmamasıdır. Sergi ve panayırlarda Türkiye'yi temsil etmek için düzenlenen pavyon, masraf edilmesine rağmen zaman zaman zayıf kalabilmiştir. Sergi ve panayırlarda ürün zenginliğinin az olması yerli müesseselerin henüz sergilerin önemini kavrayamamış olmasından kaynaklanmıştır.

Burada şunu ifade etmek gereklidir ki panayırlarda tanıtım gücü ülkenin ekonomik gücüyle yakından ilgilidir. Bu bağlamda Türkiye'nin uluslararası panayırlarda elini zayıflatan en önemli husus maddi imkânsızlıklar olmuştur. Arşiv kaynaklarından elde edilen veriler bunu açıkça ortaya koymaktadır. Türkiye'nin dünya piyasalarında var olduğunu göstermek ve ürettiği ürünleri tanıtmak ve pazarlamak için gösterdiği çaba oldukça kısıtlı imkânlarla yapılmıştır. Örneğin Tel Aviv sergisi için hazırlanan numuneler yakın tarihte düzenlenen Şam panayırına taşınmış bu şekilde teşhir masrafları azaltılmaya çalışılmıştır. Ancak bu durum zaman zaman ürünlerin bozulmasına neden olmuştur.

Türkiye açısından uluslararası sergi, fuar ve panayırılar kendisinden beklenen rasyonel etkiyi sağlamasa da Türkiye'nin uluslararası ölçekte büyük organizasyonlara katılma tecrübesini artırmıştır. Türkiye Tel Aviv, Şam ve Kahire sergi ve panayırlarına iştirak ederek hem ihraç mallarını Orta Doğu piyasalarına sunmuş hem de kendi bölgesindeki uluslararası ticareti canlandırma çabası içerisine girmiştir. Şüphesiz bu adımlar Türkiye için önemli kazanımlar olmuştur. Ancak II. Dünya Savaşı'nın çıkması sergi, fuar ve panayırları da etkilemiş bu tür organizasyonlar savaşın başlamasıyla yapılamaz hale gelmiştir.

SUMMARY

In this study, it was aimed to evaluate Turkey's activities and participation in the events such as exhibition, fair, and market organised in the Middle East in order to increase Turkey's foreign trade marketing as a result of the World Economic Depression in 1929. For this reason, there were a large number of academic studies addressing Turkey's economic progresses and policies and forming an intellectual frame as a result of 1929 World Economic Depression and later on. However, there were not sufficient studies related to exhibitions, fairs, and markets, especially the ones organised in the Middle East, which were one of the most important impact areas of economic propaganda in the scope of developing the foreign trade. This study was conducted for the purpose of filling a gap in this area, and it was planned to reveal the activities and applications in this area and to form an intellectual frame with regard to participating in exhibitions and markets.

The main sources of the study included the Republic Archive documents of the State Archives Administration of the Presidency and the periodicals of that period. In the light of the data obtained from the sources, the introduction part of the study briefly discussed the economic policies reformed following the World Economic Depression. The exhibitions that were participated in Europe were mentioned under the title of Turkey's participation in the international exhibitions and markets for approaching economic propaganda activities of Turkey from a wide perspective. Subsequently, the exhibitions conducted in the Middle East as the continuation of the economic propaganda were addressed extensively. In this context, markets of Tel Aviv, Damascus, and Cairo were the sample of the study. Thus, the aims and activities of the economic propaganda after the depression were revealed, and it was also concluded in which areas it achieved the success or it failed.

The World Economic Crisis that showed its effect at the end of 1929 and was felt all over the World also affected Turkey. Turkey produced new financial policies in order to overcome this economic crisis in a conscious way. The economic statism period started in Turkey with the effect of the conditions and the crisis that the country in. In this scope, in order to develop foreign trade, the custom tariff system was regulated again, it was realized to involve in clearing (exchange) system to improve export, and a new organisation forming the foreign trade was established by changing the organisational structure of the Ministry of Economy.

The prices of food products decreased significantly following the 1929 World Economic Crisis in the international area. Food products constituted a large proportion of Turkey's exports. For this reason, Turkey had to sell much more food products to be able to form a balance between exports and imports. Turkey started economic propaganda activities in order to increase the release of goods it produced in the foreign markets, to find a ready market, and to expand export and planned to get into both European and Middle Eastern markets. Turkey that attended the World fairs for the purpose of introducing its export goods into the world's markets had the chance to exhibit its developed agricultural and industrial products to the whole world countries with its Turkish pavilion that it organised in the exhibition areas. That Turkey attended fairs in the Middle East led to new dimensions of the economic relations between Turkey and Middle Eastern countries.

The data obtained from the archive documents and periodicals indicated that Turkey's rate of participating in the international fairs increased following the 1929 World Economic Depression. In this respect, Turkey has actively taken part in the international exhibitions, fairs,

and markets in order to increase foreign trade marketing and to increase the export and circulation of outputs since 1932.

In this sense, Turkey strived to introduce the products that it manufactured in the Middle East markets by participating in the markets conducted in Tel Aviv, Damascus, and Cairo. Celal Bayar who was the Ministry of Economics in that period was aware that Palestinian marketplace was a quite good market for Turkish products. Especially, Bulgaria and Greece that were the neighbouring countries of Turkey participated in Tel Aviv exhibition and built pavilion there that motivated the Ministry of Economics. As Bulgaria and Greece took part in this exhibition in an organised way, it was understood that it was not possible for Turkey to keep away from this exhibition. The Ministry of Economics decided to participate in Tel Aviv exhibition considering that it had more convenient conditions to find customers for Turkish manufactures and products in Palestinian marketplace compared to the other neighbouring states. It was for the reason that Turkish goods were more reasonable in terms of price and transportation costs compared to Bulgarian and Greek goods. The Ministry of Economics allocated the required fund from the budget for taking part in these exhibitions.

The international exhibitions, fairs, and markets in which Turkey started to intensely take part since 1930s have represented an important effort for Turkey's export growth. However, the activities of private corporations and producer sectors in the international exhibitions were considerably limited due to the negative economic conditions brought by the 1929 World Economic Depression. Therefore, the Türkofis İstanbul Branch and İstanbul Chamber of Commerce organised the participations in exhibitions, fairs, and markets in an organised way. At this point, the Ministry of Economics organised the foreign trade merchants, and representative samples were collected from the merchants, and participation in the exhibition was ensured with the support of the state. One of the main reasons of this was that the export depended substantially on agricultural products. Together with this, there were other influential factors including the facts that industrialisation could not be maintained completely, the merchants did not have the power and fund in order to actualise these organisations without the support of the state, and large companies that could participate in international fairs in an organised way were not formed yet.

According to the data obtained from the sources, it is possible to say that Turkey made a successful propaganda in Tel Aviv and then in Damascus. The Turkish pavilion built in these markets attracted the attention of the public opinion and new connections were established for export articles. Turkey paid attention to the exhibition principles in the established pavilions in order to enable the Turkish pavilion has an impressive style and the pavilion was arranged with modern exhibition principles. Hence, this exhibition style worked and Turkey's export articles were carefully presented.

The issue arose specifically in the study was that there were some weak aspects of Turkey's participation in exhibitions, fairs, and markets. One of the main reasons of this was that Turkey did not have enough experience in this issue. The pavilion prepared for representing Turkey in exhibitions and markets could remain weak at times although the expense was made. The diversity of the products was low in the exhibitions and markets and this was because local establishments could not realize the importance of the exhibitions.

It is necessary to state that the power of publicity in the markets is closely related to the economic power of a country. In this regard, the financial impossibilities were the most important matter weakening Turkey's influence in the international markets. The data obtained from the archive documents revealed this clearly. The struggles of Turkey for showing its

existence in the world's market for promoting and marketing the products that it produced were carried out with very limited opportunities. For example, the representative samples prepared for the Tel Aviv exhibition were carried to the Damascus market organised in the following days, and exhibition costs were tried to be decreased in this way. However, this case caused deformation of the products from time to time.

Although the international exhibitions, fairs, and markets did not provide the expected rational effect, they increased Turkey's experience for participating in big organisations on international scale. Turkey released its export articles to the Middle East markets and made efforts for boosting the international trade in its own region by participating in the Tel Aviv, Damascus, and Cairo exhibitions and markets. Undoubtedly, these steps were important gains for Turkey. However, the outbreak of the Second World War also affected the exhibitions, fairs, and markets, and such organisations could not be made with the beginning of the war.

KAYNAKÇA

I) Arşiv Kaynakları

- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 490.01.0.0/1457.46.1 (01.03.1936).
- BCA, 30.0.18.01.01/13.24.12, s. 2 (27.04.1925).
- BCA, 30.10.01.02/70.91.14 (25.11.1936).
- BCA, 30.18.01.02 /69.85.8 (3.10.1936).
- BCA, 30.18.01.02 /70.91.14, s. 1-4 (30.12.1935, 28.03.1936).
- BCA, 30.18.01.02/26.16.2 (13.03.1932).
- BCA, 30.18.01.02/56-58-8 (19.07.1935).
- BCA, 30.18.01.02/63.24.6 (31.03.1936).
- BCA, 30.18.01.02/63.24.9 (01.04.1936).
- BCA, 30.18.01.02/70.91.14, (19.02.1936).
- BCA, 30.18.01.02/88.81.18 (08.08.1939, 01.08.1939).
- BCA, 30.18.01.02/97.116.19 (11.02.1942).
- BCA, 30.18.1.2./7.61.13 (18-19.12.1929).
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), HR.İM, 96/23, s. 1-1 (30.01.1924).
- BOA, HR.İM, 95/50, 01-03 (21 Ocak 1924).

II) Diğer Kaynaklar

- Abidin Daver. (1931, 4 Mayıs). Mısır'da çalışalım. *Cumhuriyet*, Yedinci sene, 2509, 1.
- Ali Rıza Seyfi. (1934, Kanunusani). Kontenjan ve takas işi. *İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası*, 50 (1), 17-21.
- Bari panayırı ve İsmet Paşa'yı tebrik. (1931, 20 Ağustos). *Cumhuriyet*, Sekizinci sene, 2648, 3.
- Beynelmilel Königsberg fuarında Türk pavyonu. (1936, 12 Eylül). *Cumhuriyet*, Onbirinci yıl, 4430, 5.
- Beynelmilel Şam sergisinde Türk mamulâtı. (1936, 3 Mart). *Cumhuriyet*, Onbirinci yıl, 4240, 6.
- Black, I. (2015). *Zionism and the Arabs, 1936-1939*. (RLE Israel and Palestine). New York: Routledge Publishing.
- Bozkurt, C. (2012). Filistin sorunu ve ilk Arap-Yahudi çatışmalarının Türk basınındaki yankıları (1929-1939). *The Journal of Academic Social Science Studies*, 5 (8), 265-295.
- Breslav panayırındaki Türk pavyonu beğenildi. (1938, 17 Mayıs). *Cumhuriyet*, Onbeşinci yıl, 5031, 3.
- Celal Bayar'ın (1999). *Celal Bayar'ın söylev ve demeçleri ekonomi konularına dair (1921-1938)*. Şahingiray, Ö. (dr.), İstanbul: İş Bankası Yay.
- Davidi Kunda, S. & Oxman, R. (2004). The flight of the camel: The Levant fair of 1934 and the creation of a situated modernism. *Constructing a Sense of Place: Architecture, Planning and the Zionist Discourse*, Haim Yacobi (ed). Aldershot UK: Ashgate Publishing, 52-75.
- Dış ticaret durumu. (1936, 1 Mart). *Türkoşis Ekonomik Enformasyon Bülteni*, 1 (4), 6-7, 10.
- Ekonomide Kemalist rejim. (1937, 16 Şubat), *Türkoşis Ekonomik Enformasyon Bülteni*, 2 (27), 1-2.
- Erdemir, A. (2017). *1939 Newyork dünya fuarı'nda Türkiye* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Evcin, E. (2014). Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında turizm ve tanıtma faaliyetleri. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 55 (68), 23-82.
- Filistin şehirlerinde kan gövdeyi götürüyor. (1936, 22 Nisan). *Cumhuriyet*, Onbirinci yıl, 4287, 1,7.
- Filistin Yahudileri Kudüs'e iltica ediyorlar. (1936, 25 Nisan). *Cumhuriyet*, Onbirinci yıl, 4290, 1, 3.
- Filistin'de Araplarla Yahudiler çarpışıyor. (1936, 21 Nisan). *Cumhuriyet*, Onbirinci yıl, 4286, 1, 8.
- Filistin'in iktisadi vaziyeti. (1936, 16 Birinciteşrin). *Türkoşis Ekonomik Enformasyon Bülteni*, 1 (19), 14-18.
- Geçgel, S. (2015). *Celal Bayar'ın milli ekonomiyi kurma faaliyetleri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Mustafa Kemal Üniversitesi, Hatay.
- Gözcü, A. (2008). 1929 Ekonomik bunalımı sonrasında dünyada "Yeni Türkiye" algısı ve Türkiye'nin ekonomik arayışlarına ilişkin saptamalar, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, VII (16-17), 273-289.
- Gümrük tarifesi kanunu. (1929, 1 Temmuz). Kanun no: 1499, *T.C. Resmi Gazete*, S. 1230, 7753-7761.
- Hem nalına hem mihına; dışardan bakınca Türkiye. (1936, 13 Ağustos). *Cumhuriyet*, Onbirinci yıl,

- 4400, 3.
- İktisat işleri buhrandan müteessir olmıyan bir memleket: Filistin. (1934, 16 Nisan). *Cumhuriyet*, Onuncu sene, 3570, 4.
- İktisat işleri: buhrandan an az mütessir olan memleket. (1933, 2 Ağustos). *Cumhuriyet*, Onuncu sene, 3318, 4.
- İktisat işleri: Türkofisin güzel bir teşebbüsü. (1934, 5 Birincikanun). *Cumhuriyet*, Onbirinci sene, 3793, 4.
- İktisat vekâleti teşkilât ve vazifeleri hakkında kanun. (1934, 29 Mayıs). Kanun no: 2450, *T.C. Resmî Gazete*, S. 2713, 3866-3869.
- İktisat vekilimizin güzel bir hareketi. (1936, 26 Haziran). *Cumhuriyet*, Onbirinci yıl, 4352, 1, 6.
- İnhisarlar, Tel Aviv panayırına iştirak edecek. (1936, 12 Mart). *Cumhuriyet*, Onbirinci yıl, 4246, 5.
- İzmir panayırı beynelmilel olacak. (1936, 7 Eylül). *Cumhuriyet*, Onbirinci yıl, 4425, 2.
- Kahire tütün fabrikası. (1935, 24 Nisan). *Cumhuriyet*, Onbirinci sene, 3928, 4.
- Krausz, F. (1936). "Levant Fair-Tel Aviv 1936", <https://www.palestineposterproject.org/poster/levant-fair-tel-aviv-1936> (E.T.: 16.04.2020).
- Kurnaz Şahin, F. (2018). Cumhuriyet dönemi dış ticaret politikası ve bir örgütlenme örneği: Türkofis ve faaliyetleri (1934-1939). *Journal of History Studies*, 10 (8), 146-147.
- Kuruç B. (1988). *Belgelerle Türkiye iktisat politikası* (C. 1, blm. 1). Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay.
- Lieş sergisi. (1930, 13 Şubat). *Cumhuriyet*, Altıncı sene, 2073, 4.
- Meray, S. (2001). *Lozan barış konferansı tutanaklar belgeler* (C. II, ikinci takım, 2. bs.), *konferansta imzalanan senetler (30 Ocak ve 24 Temmuz 1923)*. İstanbul: Yapı Kredi Yay.
- Mısır Türk tütünlerinin gümrük resmini indirdi. (1936, 30 Nisan) *Cumhuriyet*, Onbirinci yıl, 4205, 3.
- Mısır'la ticaretimiz. (1931, 25 Kanunusani). *Cumhuriyet*, Yedinci sene, 2405, 2.
- Milano sergisine de iştirak ediyoruz. (1932, 24 Mart). *Cumhuriyet*, Sekizinci sene, 2831, 2.
- Muhlis Ethem (1931). *Sergi ve panayır*. İstanbul: İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Neşriyatından, Cumhuriyet Matbaası.
- Necati. (1931.05.11). Brüksel panayırında bayrağımız. *Cumhuriyet*, Yedinci sene, 2516, 6.
- New York sergisine aid son hazırlıklar. (1939, 30 Ocak). *Cumhuriyet*, Onbeşinci yıl, 5287, 2.
- Özgen, İ. F. (2007). *Cumhuriyet döneminde Celal Bayar'ın siyasi ve iktisadi faaliyetleri* (Yayımlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Öztürk, K. (1998). *Türk parlamento tarihi, TBMM - IX. dönem (1950-1954)* (C. VII Özgeçmiş). Ankara: TBMM Vakfı Yayını: 18.
- Poznan sergisinde Türk pavyonu. (1930, 24 Ağustos). *Cumhuriyet*, Yedinci sene, 2262, 2.
- Rapaport, R., Schwartz, H. & Sivan, A. (2005). When Camels Fly: The 1934 Levant Fair, Tel Aviv. *The Reception of Architecture of the Modern Movement Image, Usage, Heritage*. J.-Y. Andrieux, F. Chevallier (Ed.), Saint-Etiennes: Publications de l'Université de Saint-Etiennes, 391-396.
- Selim Nuh. (1936, 15 Mart). Mısır mektupları: Kahirede büyük bir ziraat ve sanayi sarayı açıldı. *Cumhuriyet*, Onbirinci yıl, 4249, 5.
- Sergiler ve panayırlar. (1932, Şubat). *İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası*, 48 (2), 87.
- Sergi ve panayırlar. (1932, Mart). *İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası*, 48 (3), 135.
- Sergi ve panayırlar. (1932, Kanunusani). *İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası*, 48 (1), 41.
- Serginin pavyonları. (1937, 8 Ağustos). *Cumhuriyet*, Ondördüncü yıl (muhtemelen onikinci yıl?), 4755, 3.
- Seyahata çıkacak ofis heyeti. (1936.03.28). *Cumhuriyet*, Onbirinci yıl, 4262, 3.
- Shiffman, J. (1935, Jun.). Palestine: the Levant fair. *The Town Planning Review*, 16 (3), 191-194.
- Sınmaz Sönmez, C. (2015). Yarının dünyası'nda Türkiye: 1939 New York dünya sergisi. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XV (31), 289-332.
- Süleyman Namık. (1931, 25 Mayıs). Peşte sergisinde. *Cumhuriyet*, Sekizinci sene, 2530, 4.
- Şam panayırına iştirak ediyoruz. (1936, 21 Şubat). *Cumhuriyet*, Onbirinci yıl, 4229, 2.
- Şam sergisinde Türk pavyonu. (1936, 18 Ağustos). *Cumhuriyet*, Onbirinci yıl, 4405, 5.
- Şam sergisindeki komiser. (1936, 15 Temmuz). *Cumhuriyet*, Onbirinci yıl, 4371, 3.
- Şam sergisindeki pavyonumuz. (1936, 25 Temmuz). *Cumhuriyet*, Onbirinci yıl, 4381, 8.
- Şam sergisindeki Türk komiseri çıkarıldı. (1936, 27 Haziran). *Cumhuriyet*, Onbirinci yıl, 4353, 1.

- Şam sergisindeki Türk pavyonu. (1936, 24 Haziran). *Cumhuriyet*, Onbirinci Yıl, 4350, 6.
- Şam sergisindeki Türk pavyonu. (1936, 8 Temmuz). *Cumhuriyet*, Onbirinci yıl, 4364, 4.
- Şam sergisindeki Türk pavyonu. (1936, 5 Temmuz) *Cumhuriyet*, Onbirinci yıl, 4361, s. 3.
- Şam sergisine yeniden eşya gönderildi. (1936, 30 Haziran). *Cumhuriyet*, Onbirinci yıl, 4356, 2.
- Şark panayırına da iştirak edeceğiz. (1936, 5 Nisan). *Cumhuriyet*, Onbirinci yıl, 4270, 2.
- Semiz, Y. & Akandere, O. (2001). 1929 Dünya ekonomik buhranı ve Türkiye, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 9 (1-2), 301-313.
- Tekeli, İ. & İlkin, S. (1977). 1929 dünya buhranında Türkiye'nin iktisadi politika arayışları. Ankara: ODTÜ Yay.
- Tekeli, İ. & İlkin, S. (2014). *İktisadi politikaları ve uygulamalarıyla ikinci dünya savaşı Türkiye'si* (C. II, 2. bs.). İstanbul: İletişim Yay.
- Tekeli, İ. & İlkin, S. (2014). *Savaşın içinden geleceğine yönelen ikinci dünya savaşı Türkiye'si* (C. III). İstanbul: İletişim Yay.
- Tel Aviv daimi Türk panayırı. (1935, 23 Şubat). *Cumhuriyet*, Onbirinci sene, 3871, 2.
- Tel Aviv panayırı. (1932, 1 Mart). *Cumhuriyet*, Sekizinci sene, 2808, 4.
- Tel Aviv panayırı. (1935, 22 Şubat). *Cumhuriyet*. Onbirinci sene, 3870, 2.
- Tel Aviv panayırındaki Türk eşyası. (1936, 13 Haziran). *Cumhuriyet*, Onbirinci yıl, 4339, 8.
- Tel Aviv sergisi açıldı. (1936, 1 Mayıs). *Cumhuriyet*, Onbirinci yıl, 4296, 3.
- Tel Aviv sergisi. (1932, 11 Mart). *Cumhuriyet*, Sekizinci sene, 2818, 2.
- Tel Aviv sergisi. (1934, 18 Mart) *Cumhuriyet*, Onuncu sene, 3544, 4.
- Tel Aviv sergisinde Türk pavyonu (1936, 19 Mart) *Cumhuriyet*, Onbirinci yıl, 4253, 6
- Tel Aviv sergisine gönderilecek eşya. (1936, 24 Mart). *Cumhuriyet*, Onbirinci yıl, 4258, 4.
- Tel Avivdeki pavyonumuz beğenildi. (1936, 22 Mayıs). *Cumhuriyet*, Onbirinci yıl, 4317, 4.
- Tel-Aviv panayırı. (1936, 21 Mayıs). *Cumhuriyet*, Onbirinci yıl, 4316, 5.
- Telâviv panayırında pavyonumuz. (1936, 29 Şubat). *Cumhuriyet*, Onbirinci yıl, 4237, 2.
- Tel-Avive gönderilen eşyamız. (1936, 5 Haziran) *Cumhuriyet*, Onbirinci yıl, 4331, 5.
- Tevfik Süleyman. (1935, İkincikanun). Son ticaret ve kliring anlaşmaları. *İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası*, 51 (1), 8-11.
- Töre, N. (1982). Atatürk döneminin (1923-1938) dış ekonomik ilişkiler politikası. *Atatürk dönemi ekonomi politikası ve Türkiye'nin ekonomik gelişmesi semineri* içinde (45-61). Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay.
- Türklerden ibret almalıyız Mısır gazetelerinde çıkan şayani dikkat bir yazı. (1933, 2 Ağustos). *Cumhuriyet*, Onuncu sene, 3318, 4.
- Türkofis müdürü geliyor. (1936, 1 Nisan). *Cumhuriyet*, Onbirinci yıl, 4266, 3.
- Türkofis reisinin Kahiredeki tetkikatı. (1936, 25 Nisan). *Cumhuriyet*, Onbirinci yıl, 4290, 3.
- Yıldırım, B. (2015). Bulgaristan'daki Türk okullarında Latin harflerinin uygulanma süreci ve sonrasında Türkiye Cumhuriyeti'nin desteği. *Asia Minor Studies*, 3 (5), 135-147.
- Yunus Nadi. (1936, 12 Eylül). Ekonomik faaliyette iç pazar, dış pazar. *Cumhuriyet*, Onbirinci yıl, 4430, 1, 3.
- Zarakolu, A. (1981). *Atatürk döneminde ülkemizde izlenen ekonomi politikası*. Ankara: Türkiye Bankalar Birliği Yay.
- Zarakolu, A. (1982). 1929/1930 Dünya ekonomik krizi karşısında Türk ekonomisi ve alınan krizle mücadele tedbirleri. *Atatürk dönemi ekonomi politikası ve Türkiye'nin ekonomik gelişmesi semineri* içinde (89-103). Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay.
- Zeki Doğanoglu. (1932a, 9 Nisan). Laipzig'den Milano'ya. *Cumhuriyet*, Sekizinci sene, 2847, 1-2.
- Zeki Doğanoglu. (1932b, 22 Nisan). Milano'da Türkiye. *Cumhuriyet*, Sekizinci sene, 2857, 1, 3.

EKLER**Ek 1** *Tel Aviv'de 1936 Yılında Açılan Fuarla İlgili Bir Poster*

Krausz, 1936, (E.T.: 16.04.2020).

Ek 2 Tel Aviv Fuarının Genel Planı

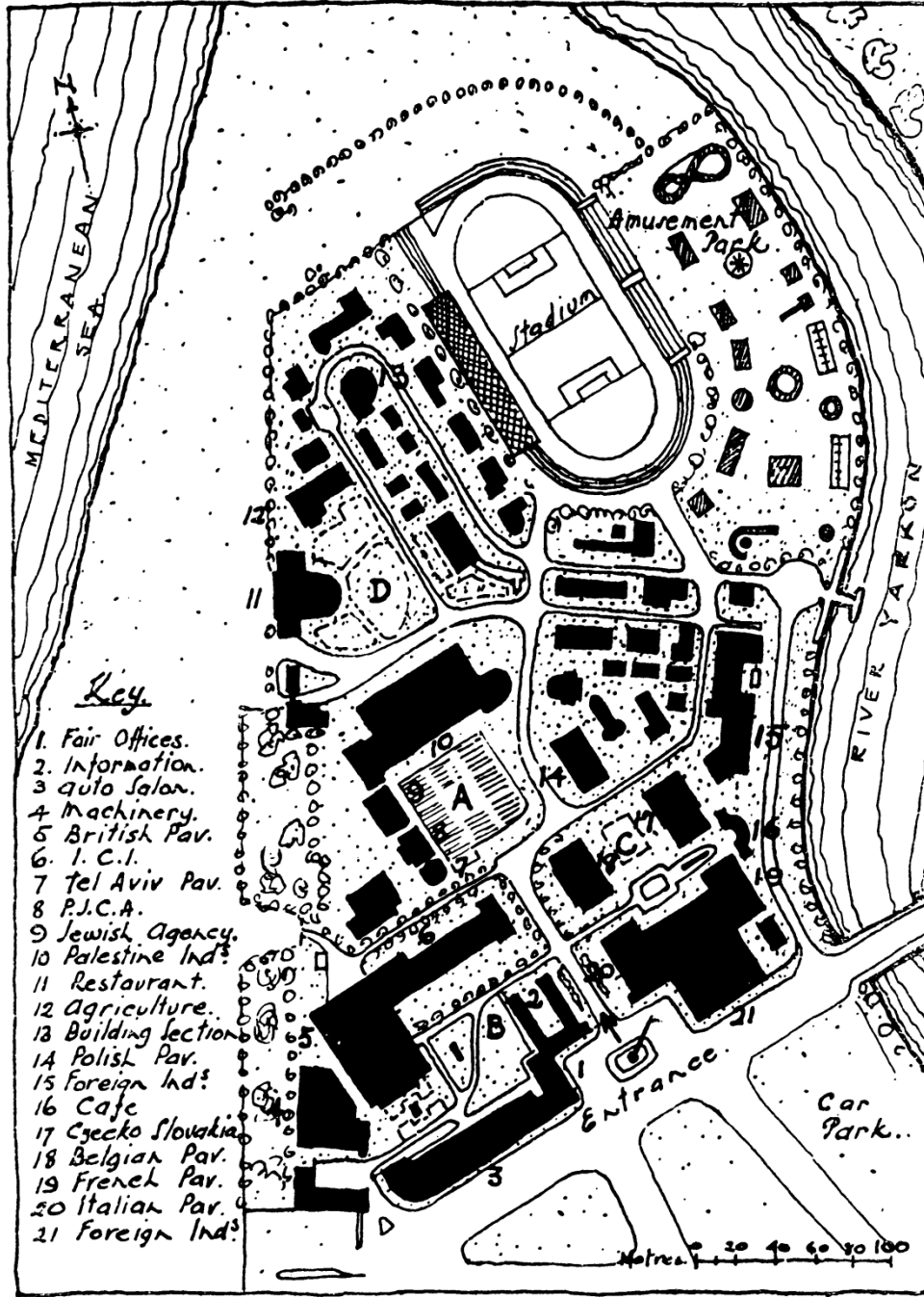
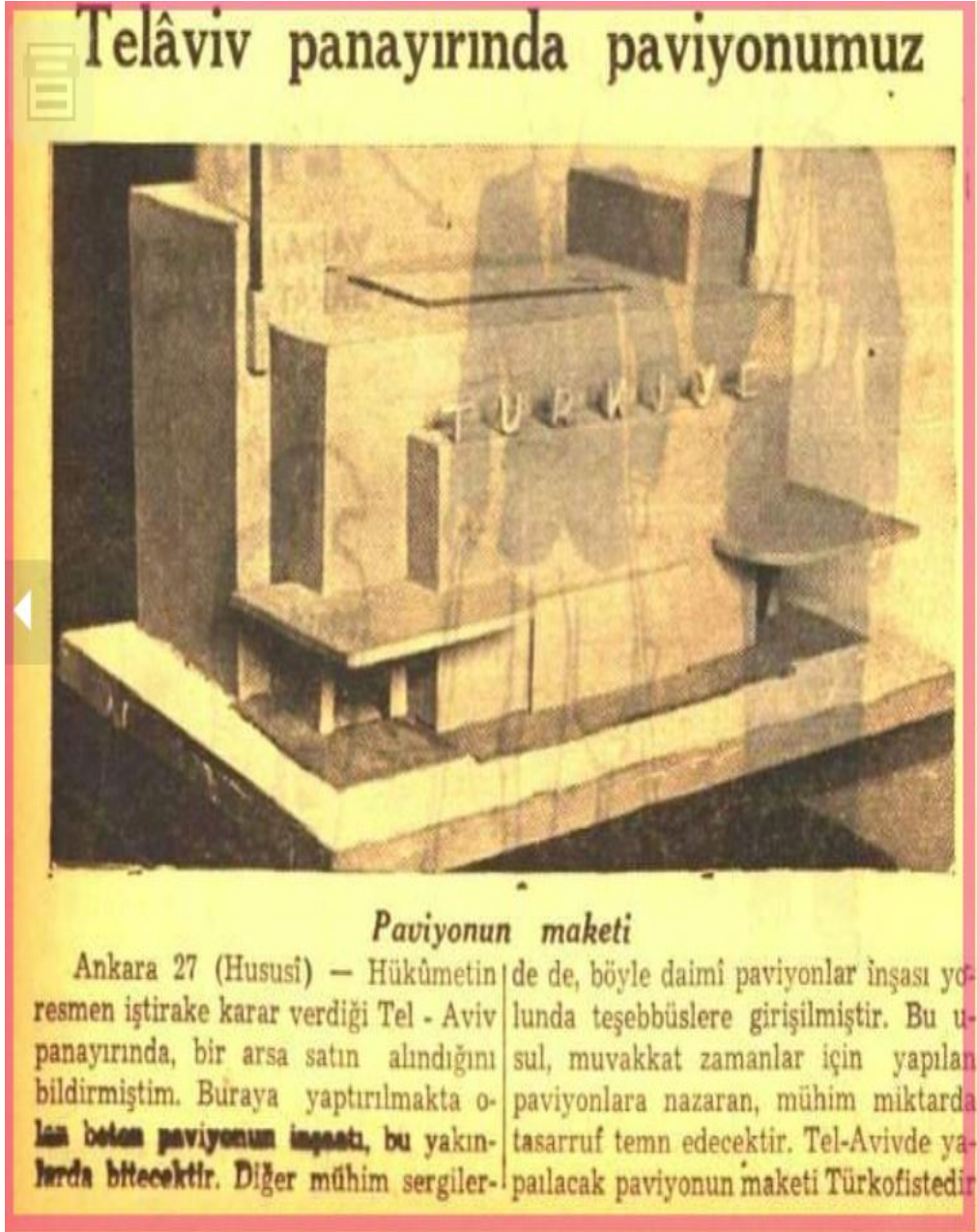

Fig. 1. General Plan of the Fair.

Shiffman, 1935, p. 193.

Ek 3 Tel Aviv'de 1936 Yılında Açılan Panayırda Yer Alan Türk Pavilyonunun Maketi

"Telâviv Panayırında Paviyonumuz", (1936), s. 2.

Ek 4 Şam'da Açılan Sergide Yer Alan Türk Pavyonu Hakkında Bir Haber

Iktisad Vekilimizin güzel bir hareketi

Celâl Bayar, dün gazetemize bir telgraf çekerek, fena tertib edilen Şamdaki Türk pavyonu hakkındaki neşriyatımıza teşekkür etti

Türkiye iktisad siyasetine tamamen yeni ve realist bir zihniyet getirmiş ve hemen hergün bu siyasetin yeni bir eserini tahakkuk ettirmiş olan İktisad Vekilimiz Celâl Bayarın yurd içinde ekonomik ve sınaî inkılâbları başarmaya çalışmakla beraber yurd dışında da Türk malı ve mahsullerine mutlak bir itibar temin etmeği gaye edindiğini her Türk bilir. İşte bu kanaattir ki bizi evvelki günkü sayımızda, Şam sergisindeki Türk pavyonu hakkında mü- talealar yürütmeğe sevk etmiştir.

Bu pavyon iyi tertib edilmemiş, idaresinde hatalar yapılmıştır. Zayıf bir pro-

Türk emtasının itibarı için müstesna bir gayretle çalışan İktisad Vekilimiz Celâl Bayar

pagandanın, kasden hazırlanmış menfi bir cereyandan da fena tesirler yapacağı

[Arkası Sa. 6 sütun 3]

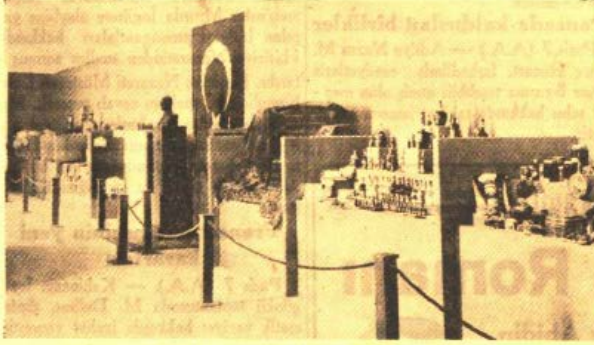
"İktisad Vekilimizin Güzel", (1936), s. 1.

Ek 5 Şam Sergisindeki Türk Paviyonu Hakkında Bir Haber

Cumhuriyet
Yayın Tarihi : 08.07.1936
Sayfa : 4

ransının yalnız Lokarno teminatının ih - nevre müzakerelerle beynelmilel vaziyet
yası işle uğraşmakla iktifa etmiyerek hakkında izahat vermiştir.

Şam sergisindeki Türk paviyonu

Türk paviyonundan bir görünüş

Şam sergisindeki Türkiye paviyonunu ziyaret ettim. Sergi binası içinde büyük bir salon işgal eden bu paviyonda teşhir edilen eşyanın miktar ve çeşid itibarile çok mahdud ve bazı nünunelerin bozuk olduğunu görmüş ve bu paviyonumuzun Tel-Aviddeki paviyon derecesinde zengin olmayışının sebebini öğrenmek üzere paviyondaki komiserimize müracaat ettim. Tel-Avidden gelmiş bir Türkün kendisini ziyaretinden ve kendi paviyonuna karşı alaka göstermesinden memnun olan komiser, bana bunun sebebini şu suretle izah etmişti:

«— Meşherimiz Mısır ve İran paviyonlarına nazaran zayıf, memleketimizdeki ziraat mahsullerinin tenevvüü ve sanayimizin bugünkü inkişaf derecesi gözönüne alınınca çok noksandır. Görüyorsunuz ki birçok mahsullerimizin nünuneleri eksiktir. Sanayi mamulâtımıza aid pek az eşya vardır. Tel-Aviv ve Şam sergilerinde teşhir edilen nünuneler Türkoşis İstanbul şubesi tarafından tedarik ve ihzar edilmiş, Şam sergisine ıştırake Tel-Avidden çok sonra karar verildiği için aceleye gelmiş ve Şam sergisi bilmecburiye İstanbul şubemizce ih-

mal edilmiştir. Burada gördüğünüz eşyanın heyeti mecmuası 19 sandıktır. Halbuki Tel-Avive 70 sandığa yakın eşya gönderilmiştir. Ben aradaki bu nisbet-sizliği Şama gitmek üzere İstanbula geldiğimde gördüm. Eşya sandıklanmış ve vapura yüklenmek üzere bulunuyordu.»

Komiser bu sırada kendisine selâm vererek yaklaşan ziyaretçileri göstererek: «— İşte gene aynı şikâyeti dinliyeceksiniz» dedi.

Filhakika bu ziyaretçilerden birisinin «— Neden bu kadar az eşya getirdiniz?» sualine karşı komiserimiz:

«— Evet hakkınız var. Biz evvelce Şama gelmeği düşünmemiştik. Suriye hükümetinin daveti üzerine komşuluk ve dostluk hatırı için ıştırak ettik. Acele iş böyle noksan olur. Bundan dolayı memleketimizin zenginliğini burada size lâ-yıkile gösteremediğimiz için bizi mazur görmelisiniz» cevabını vermeğe mecbur olmuştur.

Bununla beraber «Vahdet» gazetesinin neşriyatı mubalâğalıdır. Türkiye paviyonu diğer paviyonlara nazaran mahdud miktarda nünune teşhir etmiş olmakla beraber bu mahdud nünuneler çok sade bir dekor içinde ince bir zevk ve herkesin takdirini celbeden bir muvaffakiyetle arz edilmiş ve bu suretle birçok noksanlar telâfi edilmiştir.

Paviyon şüphesiz ki çok daha zengin ve Atatürk inkilabının on iki senelik muhassalasını daha geniş bir şekilde temsil edebilirdi.

Orjinal Boyut : 21 * 17 cm

“Şam Sergisindeki Türk Paviyonu”, 1936, s. 4.

Ek 6 Kahire Sergisinde Türk Tütün Pavyonundan Bir Görüntü

Selim Nuh, 1936, s. 5.